कविकुलगुरु - कालिदास - संस्कृत - विश्वविद्यालयः

This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit.
The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website
https://kksu.co.in/

Digitization was executed by NMM

https://www.namami.gov.in/

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhedi
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
https://egangotri.wordpress.com/

॥छ॥इतिसव्याख्यानसमरसारप्रारंभः॥छ॥

Acc. NO. ~~2001~~ M-1647 folio - 34
Title - समरसार Xerox - 68.
Author - रामचन्द्र.
Date - शके 1704.
Subject - ज्योतिष.

KKSU LIBRARY
RAMTEK
441 106
M-1647
Dist. Nagpur

Checked 2012

श्रीगणेशाय नमः ॥ अभिवंद्य रामचंद्रं गुरुं तदुक्तं स्वरग्रंथं ॥ विवृणोमि यथाप्र
ज्ञं तदभिहितार्थानुसारेण ॥१॥ तत्र श्रीरामचंद्रनामा ग्रंथकृदारीप्सितसमा
प्तिपरिपंथिप्रत्यूहापोहाय शिष्टाचारपरिपालनाय च गुरून्प्रणम्य चिकीर्षितं
प्रतिजानीते ॥ नत्वा गुरून्समालोक्य स्वरशास्त्राणि भूरिशः ॥ वक्ष्ये युधजयोपा
यं धार्मिकाणां महीक्षितां ॥२॥ भूरिस्वरशास्त्राणि रुद्रयामलादीनि ॥ युधश
ब्द उपलक्षणार्थः ॥ येन वादिप्रतिवादिसुभटद्यूतकृन्मल्लादीनामपि जयपराज
योपायप्रतिपादकत्वमस्य ग्रंथस्य ॥ धार्मिकाणामिति ॥ ग्रंथप्रामाण्यशंकानिवा
॥१॥ ज रणाय यतः सर्वोपायप्रवृत्तोपि सपापनृपतिः परिपंथिभिः पराभूयते रावणदु
र्योधनवत् ॥ नानामतबहुतरस्वरग्रंथविरोधे गुरुमतमनुसृत्य परिहरति ॥१॥ ॥१॥
बहुधा विद्धे सदाशिवोत्र स्वरतंत्राणि तदेकवाक्यतां तु ॥ भगवानयमेव
वेद सम्यग्गुरुमार्गानुगतोऽपरस्तु लोकः ॥ ग्रंथस्योपादेयतामाह ॥ वक्ष्याम्य
त हं यदिदं किंचन सर्वसारमेतावदेव परिचिंत्य नृपः प्रवृत्तः ॥ एकोपि कोटिभटलो
लपतंगदीपलीलां मुदानुभवतु स्फुटकौतुकेन ॥३॥ एतद्ग्रंथप्रतिपाद्यसर्वस्व

८ कादयो ञा ९ ष्टादयो ञा ९ पाद्याः पंचप्रकीर्तिताः ॥ यादयोऽष्टौ ८
तथा प्राहुर्गणकैर्बुद्धिमत्तरैः ॥ ८

रातिसारस्यातिगोप्यत्वमाह ॥ नैतद्देयं दुर्विनीताय जातु ज्ञानं गुप्तं तद्धि सम्यक् फ-
लाय ॥ अस्थाने हि संस्थाप्यमानैव वाचां देवी कोपान्निर्दहेन्नो चिराय ॥ ४ ॥ अथ च यद्गम-
नाय साधु प्रदेयतामाह ॥ विनयावनताय दीयमाना प्रभवेत्कल्पलतेव सत्फलाय ॥ उ-
पकृत्यनुचिंतकानिशास्त्राण्युपकारस्य पदं हि साधुरेव ॥ ५ ॥ संप्रति प्रकृतमाह ॥ शं ५
मे ५ गं ३ गा ३ गति स्त ६ द ८ ह ८ द ८ धि ९ तदधः सर्गषढान्विनाचः काद्याः स्थालीषु तेज-
नुमुपि स्क भट योनी म वर्णोऽथ संख्या ॥ स्वाप्ते रोषे प्यशेषे विजयपरिभवौ दाप्तिशेष
नवस्ते ६ मा ५ सा ७ ली ३ का ९ रि २ जे ता क्रमेण तदूहसतोऽस्याख्यमित्युक्तमाद्यैः ॥ ६ ॥
इहेयं परिभाषा कग्रहणे कटपयवर्गैः पिंडीतैः कान संज्ञि खमिति ॥ स्वकृतकरौं चि- फ
तामणिग्रंथादाहृता ॥ लाघवाय ॥ दुर्बोधतायैव ॥ तत्र शंमेगं गेत्यादि वर्णद्योतिता
ग: न्पंचाद्यंकानेकादश स्थालीषु ऊर्ध्वस्थाः कविलिख्यते पामंकानामधः अचः स्वरान् अ
आ इ ई उ ऊ ए ऐ ओ औ अं एतान्विलिखेत् ॥ कथमित्यपेक्षायां सर्गषढान्विनेति ॥
सर्गो विसर्गाक्षरं अः इति तेन ऋ ॠ लृ ॡ इति षढाक्षरैश्च विनेति संबंधः ॥
अत्राग्रहणे न यद्यपि अच् प्रत्याहारगता अइउण् एओङ् इत्यादि क्रमेण वर्णाः ल-
चू भ्यंते ॥ तथापि सर्गषढान्विनेत्युक्तेर्लिंगाद्वर्णसमाम्नायस्थाः स्वराः प्रचूरा-
द्धेन द्रष्टव्याः ॥ एषां स्वराणामधः कादीन्वर्णान् ङ ञकार अकाररहितत्वेनैकत्रिंशत्सं-
ख्यास्त्रिस्थालीषु तद्वल्लिखेत् ॥ अंत्योऽत्यकोष्ठकद्वयं लेख्यवर्णाभावात् शून्यमेवस्य
पं

॥२॥

त्॥ एवमिदं जयपराजयचक्रं सुखबोधाय लिख्यते॥ तथा जयपराजयचक्रं॥
स्कभटयोरिति॥ स्कभटौ॥ अन्योन्यप्रहारिणौ वीरौ अत्रापि स्कभटग्रहणमुपलक्षणं॥
यतो वादिप्रतिवादि वाद्यादीनामपि जयपराजयज्ञानमितः॥ अतो ययोर्द्वयोर्जय
पराजयो जिज्ञासितौ तयोर्नाम स्वरव्यंजनानां येत्रांमै गंगेत्याद्युपरिस्था अंकास्तान्
स्वरो व्यंजनं चाक्षिपति॥ यथा राम रावणयोर्जयपराजयविवक्षायां राम इति नाम्नो
रेफाकारमकाराकाररूपत्वेन चतुरक्षरस्य रेफाद्युपरिस्थाश्चत्वारोंकाः गं ३ मे ५
रां ५ ड्रां ५ एवं सर्वांकमेलने संख्या १८ रावणनाम्नि तु गं ३ मे ५ गं ३ रां ५ मे ५ ड्रां ५ एतदंके
मेलने संख्या २६ एते संख्ये पृथक् पृथक् रुखकारद्योतिते द्व्य२केनाप्ते भक्ते यन्नामवर्ण द्वेपि॥२॥
संख्या सशेषा तस्य जयः यस्य तु निःशेषा तस्य पराजयः॥ अत्र यद्यपि संख्ये निःशेषे
तेन राम रावणयोः साम्यमायाति॥ तथापि वक्ष्यमाणे चक्रांतरे रामस्यैव जयः प्रोगु
स्कसंख्ययोरेव प्रकारांतरेण जयपराजयज्ञानमाह॥ द्वाप्तेति॥ प्रश्नद्वयोर्जयपराज
यज्ञानमिष्टं तन्नामाक्षरसंख्ये प्राग्वदानीयाष्टभिर्भजेत॥
शेषौ चेन्नवस्ते इत्याद्यंकक्रमेण संभवस्तदाग्रि
मांकतुल्यशिष्टनामसंख्ये[illegible]तेति ज्ञेयः॥ अंकास्तु जे
नादिद्योतिताः॥७।४।६।५।७।३।१।२।एष्वंकेषु क्रमस्थे
षु यन्नामवर्णसंख्यांकः अष्टभागशेषाग्रिमस्त
स्य जयः यथा राम रावण नाम संख्ये १८।२६ अष्ट८
भक्ते शेषे २।२। अत्रापि साम्यमेव॥६॥ अंकास्तु ६।७।३

५	५	३	३	३	६	६	८	८	८	९	०
अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ए	ऐ	ओ	औ	अं	०
क	ख	ग	घ	च	छ	ज	झ	ट	ठ	ड	०
ढ	ण	त	थ	द	ध	न	प	फ	ब	भ	०
म	य	र	ल	व	श	ष	स	ह	०	०	०

यस्य पूर्वस्तस्य पराभवः

रि२म४ज८ती६ध१भु४गा३न० कास्यूरूपै१२र ततोक्षरमितीरहिते विधाय॥ तस्मात्सुत
ई८ हृतिशेषवहुत्वतःस्याज्जेतास एव बलपः स्कंधियाविधेयः॥७॥ अपरं जयपराजय
चक्रं॥ तुलारीत्येकादशांकाः॥ तिर्यक्कोष्ठेष्वेकादशास्कु विलिख्य तदधः अकढमआखण
य इत्यादिक्रमेण वर्णा लेख्याः॥ तदनु नामद्वयाक्षरसंख्ये तुलारीत्याद्यंकानुसारादानेये॥
ते द्वादशसंख्यावियुक्ते कार्ये॥ तेषु पुनः अष्टभिस्तष्टे कार्ये॥ एवं कृते सति यत्संख्याशेषोधि
कः स एव जेता॥ स्कंधियाराज्ञा स एव जेता बलपः सेनाधिपतिः कार्यः॥ उदाहृतिस्तत्र राम
रावणाक्षरसंख्ये प्राग्वत्साधिते यथा॥ राम४७ रावण२८ एते संख्ये द्वादशसंख्यावियुक्ते
५।१६। एते षड्हृते शेषे ५।०। अत्र श्रीरामचंद्रो जेता॥ जयपराजयचक्रं॥ वर्गाष्टकांकोद८
श५ति६धा४स७का१ला३रि२स्तद्युतो॥ नाम्नोः स७भाजितौ यांस्याद्विजयोधिकशेषे॥८॥ के
आकचटतपयशाः काला१धनूतेषु ५बाणा५क्ष५शार५वेदा४ब्धि४संख्याक्षराः अष्टौ व
र्गास्तेषां संबंधिनोंकाः दशेत्यादयः अष्टौ विवादास्पदीभूतजयप्रतिद्वंद्विनाम्नोः संबंधि
वर्णवर्गांकानां यु
तौ सप्तभिर्भाजि
तायां यन्नामव
र्गांकशेषोधिकः
स एव विजयते॥

६	३	२	४	८	६	१	४	३	०	१	८	५	६	४	७	१	३	२	०
अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ए	ऐ	ओ	औ	अं	अः	क	च	ट	त	प	य	श	०
क	ख	ग	घ	च	छ	ज	झ	ट	ठ	ड	इ ई	ख	छ	ठ	थ	फ	र	ष	०
ढ	ण	त	थ	द	ध	न	प	फ	ब	भ	उ ऊ	ग	ज	ड	द	ब	ल	स	०
म	य	र	ल	व	श	ष	स	ह	०	०	ए ऐ	घ	झ	ढ	ध	भ	व	ह	०
											ओ औ	ङ	ञ	ण	न	म	०	०	०
											अं अः								

ऋ ॠ
ऌ ॡ

रेफः सप्तमवर्गीयस्तस्य

अल्पशेषस्तुपराभूयते ॥ जयपराजयचक्रे राम रावणाक्षरसंख्या ॥ [illegible]यं कोल्लका
रद्योतितः ३ आकारः प्रथमवर्गीयः ॥ ८ ॥ मकारद्योति[illegible]तो कः १ अकारः प्रथमं ८ यवर्गीयः
एवं राम नाम वर्णसंख्या २० रावणस्य तु ३४ सप्तभाजिते शेषं षट् ६ उभयोः साम्यं ॥ ८ ॥
इति तृतीयपराजयचक्रं ॥ इति सम्राट्स्थपत्यग्निचिद्रामचंद्रविरचितसमरसा
रसंग्रहटीकायां भरतकृतायां जयपराजयचिंता समाप्ता ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥
अथ नक्षत्रतिथिवारैः कुलाकुलगणं संधिपराजयनिमित्तमाह ॥ मूलार्द्राभि
जिदं बुपोउ दशमीषष्ठीद्वितीया बुधो राहोः संधिकरः कुलाकुलगणः स्त्राक्षौ
र्जयार्थं कुलः ॥ मासाख्यास्थितभानि शेषतिथयुग्माः कुजो भार्गवः संधोन्योऽ यो
॥३॥ कुलसंज्ञको विजयते यस्मिन्प्रयातो ध्रुवं ॥ १ ॥ मूलं १ आर्द्रा १ अभिजित् १ अं ॥३॥
ण बुपोउ १ वरुँ देवसंज्ञ शतभिषा १ तानि चत्वारि भानि दशमीषष्ठीद्वितीया तिस्र
स्तिथयो बुधवारश्च अयं कुलाकुलगणो राहोः युयुत्स्वोः संधिकरो द्वयोर्युध
विरत्या प्रीतिं करोति ॥ अस्मिन्गणे युधाद्यारंभे संधिर्भवतीत्यर्थः ॥ कुलगणे
स्तवक्ष्यमाणः स्वाहोः स्वायिनौ दुर्गाधीशस्य जयार्थं ॥ जयकारी स्यादित्यर्थः ॥
सच कुलगणो मासाख्यास्थितभानि चित्राविशाखाज्येष्ठापूर्वाषाढाश्रवण
पूर्वाभाद्रपदाश्विनीकृत्तिकामृगशिरःपुष्यमघोत्तराफाल्गुनीसंज्ञानि षद्

कुलाकुलगणः	कुलगणः	अकुलगणः
बुध	भौमशुक्र	सूर्यचंद्रगुरुशनि
२।६।१०।	४।८।१२।१४	१।३।५।७।९।११।१३।१५
मूल·आर्द्रा·अ भिजित्·शत भिषा	चि·वि·ज्ये·पूषा श्र·पूभा·अश्वि· कृ·मृ·पुष्य·म·उफा	भ·पुन·आश्ले·पुफा· ह·स्वा·अनु·उषा·ध उभा·रेवति॥

दशभानि॥ चतुर्थी अष्ट
मीद्वादशीचतुर्दशीचत
स्तिथयोदश्याद्यपेक्ष
याशेषभूतायुग्माश्च भौ
मशुक्रवासरौच॥ अय
सर्वकुलगणः॥ स्वार्यज्ञ
यकृत॥ अन्यएतत्सायुक्त
भूतिथिवारअतिक्रोगणः

अकुलसंज्ञः॥ सचरोहिणीभरणीपुनर्वसुः आश्लेषापूर्वफाल्गुनीहस्तः स्वातीअ
नुराधाउत्तराषाढाधनिष्ठाउत्तराभाद्ररेवतीएतानिद्वादशभानि॥ प्रतिपत्तृतीयाप
चमीसप्तमीनवमीएकादशीत्रयोदशीपंचदशीइतितिथयः॥ रविसोमगुरुश
निवाराश्चअयमकुलगणः॥ अस्मिन्दिने प्रारब्धयुद्धादिः अयात्रायावाधिकवर्जयती
ति॥ निश्चयेनविजयतरतिफलं॥ ९॥ इतिसमरसारटीकायांकुलाकुलगणःस
मासः॥ ७॥ अथसकलस्वरशिरोमणिंवर्णस्वरमाह॥ पंचाणेत्रस्वराः कछडध
दा भवमुखेषड्णात्रव्यंजनेषुस्यकंदेस्तिथेस्तेतिथिकृपिल्लवतोप्यंतराभोगभाजः॥
नाम्नोबालः कुमारोयुवसज्जरम्तास्त्वादिवर्णस्वरास्तेसिध्युलोषीयुवानोपन्चद्रत
य

रयोर्युध्यतांद्विण्मृताचि ॥१०॥ अणएङ्‌एतौप्रत्याहारौतत्संगृहीताअइउएओ
एतेपंचस्वराःकछउधभवएतन्मुखेषुएतदादिषुवर्णेषुङकारणकारञकार
वर्जितेषुस्वामिनःक्रमेणस्युःकछउधभवानांअकारः॥खजढनमशानामिका
रःगझतपयषाणामुकारःघटथफरसानामेकारःचठदबलहानामोकारः॥ए
तेषुअइउएओएतेपंचस्वराःपक्षद्वयसंबंधिनंदा
भद्राजयारिक्तापूर्णानांतिथीनांक्रमात्स्वामिनः॥ ॥४॥
तत्रापितिथिकपिलवतःएकादशांशप्रमाणेनैकै
॥४॥ कस्वरभोगः॥तत्रैवैकस्यांतिथावेकैकस्वरस्यभो स्य८
गः॥घटी५पळे२७प्राण१गुर्वक्षरोच्चारः१०अहो
रात्रव्यापिन्यांषष्ठिघटिकात्मिकायांनंदायांप्रात
रारभ्यपंचघट्यादिकालेअकारस्वरभोगः॥तद
नुतावत्येवइकारस्यभोगः॥ततउकारादीनां॥
एवंभद्रायामिकारादीनां॥जयायामुकारादीनां
रिक्तायामेकारादीनां॥पूर्णायामोकारादीनां॥
यस्यस्वरस्ययातिथिस्तस्यांतस्यांतिथौतस्यत

॥वर्णस्वरचक्रमिदं॥

अ	इ	उ	ए	ओ	०
क	ख	ग	घ	च	०
छ	ज	झ	ट	ठ	०
ड	ढ	त	थ	द	०
ध	न	प	फ	ब	०
भ	म	य	र	ल	०
व	श	ष	स	ह	०
बालः	कुमारः	युवा	वृद्धः	मृतः	०
नंदा	भद्रा	जया	रिक्ता	पूर्णा	०

8

स्य त्रिभोगोऽन्येषां द्विद्विरिति भावः॥ संप्रति स्वरावस्थामाह॥ नाम्न इति॥ स्थायि
याद्यादेर्नाम्नोऽयआद्यो वर्णः तत्स्वामी योकारादिपंचानां मध्ये स्वरः स तस्य बालः॥ त
दग्रिमः कुमारः तदग्रे युवा तदग्रो वृद्धः॥ तदग्रोऽन्तः॥ यथा रामनाम्न आदिमो वर्णो
रेफः॥ तदीन्हा एकारस्वरो रामचंद्रस्य बालस्वरः ओ कुमारः व अकारो युवा। इकारो
वृद्धः उकारो मृतः एवमन्येषां ग्राह्याः॥ क्लीबानामाद्यिको कारोथा चांवर्णस्वरोतिम
अंतिमओकारः इति केचित्॥ स्वरादिकानामन्युतारिनाम्नां तु वर्णाभावादकारादि
रेव वर्णस्वरो ग्राह्यः॥ एतत्फलमाह॥ सिद्धिरिति॥ बालस्वरभोगकाले आरब्धकार्यात्
कुमारस्वरभोगकालारब्धकार्ये धिकासिद्धिः॥ एवं कुमारस्वरकालात् युवकाले
सिध्याधिक्यं॥ इति युवस्वरांतः सिध्युत्कर्षः इतरयोर्वृद्धमृतयोः स्वरयोः सिद्धे
रपकर्षः॥ इति स्वयुवस्वरभोगकाले शत्रौ कार्यारंभः कार्यः एतत्कृत्यमाह॥
युध्यतामिति॥ युध्यतः शत्रोर्मृताविमृतस्वरभोग्यकाले युध्यतां युधं क्रियतां॥
स्वयुवस्वरे तदा विजय इति भावः॥ अथाकारादीनां
ग्रहराशीशत्वं तद्द्वाराबुदयं चाह॥ भौमेनयोर्ईरा
त्रिनोभ्वगुरोर्भृगोस्ते शेषे शनेरुदयिनोथ नवांरी
केजात्॥ भारेकरे तु परतोंतिमभादिसप्तस्वादि
स्यतस्तिबुदुमुखाश्चपिपंचकेषु॥११॥ अस्यार्थः॥

अ	इ	उ	ए	ओ
मं	बु	गु	शु	श
सू	चं	९	२	१०
१	६	१२	७	११
८	३	० ०	० ०	० ०
५	४	० ०	० ०	० ०
कौ	कु	पु	५	म
०	०	०	०	०
०	०	०	०	०

॥ग्रहस्वरचक्रमिदं॥

मं मंगलादित्ययोःतत्क्षेत्रभूतानांचराशीनांमेषवृश्चिकसिंहानामकारःस्वामी॥एते
षुराशिषूदयाच्च॥एवंबुधचंद्रयोस्तद्राशीनांकन्यामिथुनकर्कणामिकारःस्वाम्येषु
दयाच्च॥एवंबृहस्पतेस्तद्राश्योर्मीनधनुषोश्चउकारः॥एवंशुक्रस्यतद्राश्योर्वृष
तुलयोरेकारः॥शनेस्तद्राश्योश्चमकरकुंभयोरोकारः॥अथनवांशेशत्वमाह॥अथे
ति॥अजान्मेषमारभ्यतेनमेषादीनांद्वादशराशीनांनवांशकाः॥१०८तेषांमध्येमे
षवृषयोर्मिथुनस्याद्यषट्नवांशकेषुचाकारईशः॥मिथुनोत्तरत्रिनवांशकेषुकर्क
सिंहयोश्चाद्यद्वादशस्वेकारः॥कन्यातुलयोर्वृश्चिकाद्यत्रयेचोकारः॥वृश्चि

केधनुषिमकरादिषट्केचैकारः॥मकरान्त्यत्रयेकुंभमीनयोश्चौकारः॥एवंभारे२४

मेषादिनवांशाच्चतुर्विंशतिनामकारईशाः॥परतस्तदग्रिमेषुतुकरेएकविंशत्ये
कविंशतिसंख्यानामिकाराद्याःक्रमात्स्युः॥अथनक्षत्रेशत्वमाह॥अंतिमे
ति॥अंतिमभंरेवतीतदादिषुसप्तस्वांशेतेषुअकारःप्रभुः॥आदित्येपुनर्वसुः॥
तत्प्रभृतिपंचकेषुइदुमुखाःइकारोकाराद्याःस्वराईशाः॥एवंसप्तविंशभानां
पंचस्वराईशाः॥११॥अथसंवत्सरेशत्वंपंचाना
माह॥रूपाद्धामथहायनर्तुषुचतेनक्रमाय११
ने भागांतराभुक्त्यावाव्ययपरेत्यरिमोरुक्षान्य
याःपक्षयोः॥राधेभाद्रपदेसहस्यइरिणौपाठेन

अ	इ	उ	ए	ओ
मे १	मि ३	क २	वृ ५	त १
वृ १	क १	तु १	ध १	कुं १
मि ५	सिं १	वृ ३	म ५	मी १
अंश	अंश	अंश	अंश	अंश
बा	कु	यु	वृ	मृ

अंशास्वरचक्रमिदं॥

अ	इ	उ	ए	ओ
के	पु	उ	[illegible]	औ
उ	पु	ह	अ	ध
भ	आ	चि	मू	रा
ध	म	स्वा	पू	पू
रो	पू	वि	उ	उ
मृ	००	००	००	००
आ	००	००	००	००

नरस्वरचक्रं

अ	इ	उ	ए	ओ	स्वराः
नंदा	भद्रा	जया	रिक्ता	पूर्णा	तिथयः
बाल	कुमार	युवा	वृद्ध	मृत	अवस्थाः
मं·१।८ स·५	बु·१।६ चं·४	वृ·१।१२	शु·२।७	श·१·११	ग्रहराशी
नवांशाः २८	२१ नवांशाः	२१ नवांशाः २	नवांशाः	२१ नवांशाः	नवांशाः
रेवत्याः	पुनर्वसु	उ·का·५	अनु·५	श्रव·५	नक्षत्राः
प्रभवात् १२	प्रमाथीतः १२	खरात १२	शोभनात्	राक्षस	वर्षाणि
ऋतुः १ दिन ७२	ऋतु १ दिन ७२	ऋतु १ दिन ७२	ऋतु १ दिन ७२	दिन ऋतु	ऋतवः
दक्षिणायने	उत्तरायन	०००००	००००	०००	अयनानि
वृ·मा मार्गशीर्ष	अ·आ· आ·३	चैत्रपौष	ज्ये·फा	माघ·	मासाः

भस्युर्मधोपो
बर्थे रविभुक्ति
कृर्ज उदयो मा
घा[illegible]योरोस्त स्यै घै
था।१२।।रूपा
द्याद्वादशाव
र्षे प्रभवादि
बहुधान्यां तेषु
संवत्सरेषु का
र ईशः।।प्रामा
थ्यादि द्वादशा
ब्देषु उ कोर ईशः
वरादिक्रूरः
शोभनादिभ्य का
रः।।राक्षसादि

षाकारः।।ऋत्वीशत्यमाह।।हायनेति।।हायनः संवत्सरः तस्य ऋतवः षट्॥ वसं
ताद्याः तेषु ते कारादयाः ईशाः षट् ऋतुदिनानि सौरमासमानेनेद्रपष्युत्तरेत्रिंश पंच
तीताद्विभागस्कमास२ दिन १२ एकैकस्य भुक्तिः।।एवं षड्ऋतवो भुक्ताः स्युः।।

द्वादशवार्षिकभोगे ऋतुभोगे चावांतरभोगमाह ॥ तत्कायेति ॥ तेषां स्वपौ[illegible]नां द्वा
ऋतूनां च कार्ये ११ भोगे लब्धकाल एकैकस्वरे वांतरभुक्त्या प्रभुत्वमित्यर्थः ॥ द्वादश
ब्दविभागो यथा ॥ वर्ष १ मासः १ दिनं २ दं ३ ४२ पलानि ७ गुर्वक्षरोच्चार इति ॥ ११ ॥
ऋतुभोगदिनेषु १२९ एकादशांशो वांतरभोगः ॥ विभागस्तु दिन ६ घटी ३८ पलं ११
इति प्रतिस्वरभोगे कालः ॥ अथायनेशमाह ॥ अवाचीति ॥ अवाचि दक्षिणे अय
ने उत्तरे एतयोर्द्वयोरयनयोरकारेकारावीशौ ॥ नापरे स्वराः ॥ पक्षेशत्वमाह ॥
॥ ६ ॥ इमाविति ॥ कृष्णे कृष्णपक्षे अन्यस्मिन् शुक्ले क्रमात्तावेवाकारेकारौ ॥ मासेश ॥ ६ ॥
त्वमाह ॥ राधो वैशाखः ॥ तस्मिन् भाद्रपदे सहामार्गस्तस्मिंश्च अकारः प्रभुः ॥
ई: ईकारः ॥ इषे आश्विने आषाढे नभसि श्रावणे च प्रभुः ॥ उः उकारः ॥ मधौ
चे चैत्रे पौषे ईशः ॥ शुक्रे ज्येष्ठे ऊर्जे कार्त्तिके एकारः प्रभुः ॥ मापआद्योययोस्तो माघ
फाल्गुनौ तयोरौकारः स्वामी ॥ अवांतरभोग इहापि प्राग्वज्ज्ञेयः ॥ एतावता व
र्णस्वरः प्रपंचितः ॥ तदुदाहरणं चक्रे लिख्यते ॥ प्रस्तारः पूर्वपुटे द्रष्टव्यः ॥
अथ मात्राद्यान् स्वरानाह ॥ मा मात्रानाममुखार्णज्जैव तु तद् [illegible]त्रादि सिध्ये
हलन्त्यसंख्यकं पत १६ संख्ययाक्ष्मभियशोः काद्ये मिश्रे बाहुभे ॥ पिंडाच्च मात्रिक

१ अच्युतादिनाम्नि स्वर एव मात्रास्वरः॥ तत्र किंचिद्विशेषः॥ यथ अस्यारादिकं नाम
२ तत्र्याद्यं पुरोधरंइति नरपतौ वर्णस्वरे॥ तथैव कृष्णाद्युपभरूपी श्वरन्तपादि

वार्णिकैक्यं महत्ते शेषश्च मूसत्वकृतो मात्रार्णग्रह पिंउ जीव भग्नहा[illegible]क्यान्महद्यो
गिकः॥१३॥ नाममुखं नामारंभः तत्र योऽर्णो वर्णः तत्जातद्रूतायामात्रास्वरः समा
त्रास्वरः॥ सचासावत्र्चतदचू मात्रात्तित्यर्थः॥ सच मंत्रादिसाधनकर्मस्वनुकूले
ग्राह्यः॥ जीवस्वरमाह॥ हलजितिति॥ नाम्नो ये हलः॥ अचश्च तेषां ये वक्ष्यमाणवर्गाः पे
स्वयासंख्येन तयोरैक्यं जीवस्वरो भवति॥ सच शुभे मंगलकृत्ये ग्रा[illegible]ह्यः॥ पंचाधिका
चेत्संख्या तदा पंचभिर्भागो तु पदिष्टोपिकार्यः॥ भागे यः शिष्टांकः तत्संख्याकारादि
पंचस्वरो ग्राह्यः॥ शून्यशेषे तु पंचम ओकार एव ग्राह्यः॥ अस्य च जीवस्वरस्य सं
ख्या किंस्थानस्थेषु वर्गेषु स्यादित्यपेक्षायामाह॥ तपेति॥ अक्षस्वरेषु तपसंख्यया
षोडशसंख्यया॥ व्यछिन्नेषु॥ अ आ इ ई उ ऊ ऋ ॠ ऌ ॡ ए ऐ ओ औ अं अः॥ इत्यं तत्वा
त षोडशसंख्या यत्रोऽयं वर्गश्चावर्गयोर्मिश्च तुःसंख्ययोः सतोरित्यर्थः॥ कादेक
वर्गाद्येवर्गेत्तति क च ट त प रूपे मिसति प्रत्येकं पंचाक्षरे सतीत्यर्थः॥ वैश्राद्या
यतु जीवस्वरचक्रमेव लिख्यते अस्मिन्पुस्तके तदग्रिमपुटे द्रष्टव्यं॥ यथौत्रो
दाहरणं॥ रामनाम्नो रेफाकारमकाराकाररूपस्य छिद्रि पंचैर्भगिशिष्ट्रमभूत्यं॥०
तेन श्रीरामचंद्रस्य ओकार एव स्वरः॥ पिंउस्वरमाह॥ पिंउेति॥ मात्रिकौ मा
त्रास्वरः॥ वार्णिको वर्णस्वरः॥ तत्संख्ययोरैक्यस्य म५हरणे यः शेषः स पिंडाच्च

१ कसंख्यैक्यस्य पंचभि

जे

नाम्नि ऋवर्णस्थिरे इ वर्णो मात्रास्वरो ज्ञेयः॥ यतो व्याकरणशा
स्त्रेभाष्ये ऋवर्णस्य इ वर्णाधिकभागसंभूतत्वात् २

१३

ग्रहस्वरश्च तन्नामराशीश्वरग्रहसंबंधात्॥ पिं
डस्वरश्च प्रागुक्तः

पिंडस्वरो भवतीति संबंधः॥ सन्चन्वाः सेनायाः सत्कृतो सत्कारे सज्जीकरणे ग्राह्यः॥
उदाहरणं यथा॥ रामस्य वर्णस्वर एकारश्चतुर्थत्वात् तच्चतुःसंख्या मात्रास्वरस्त्वकारः॥
प्राथम्यादेकसंख्या तयोरैक्यं पंचभागे शेषः॥ शून्यं तत ओकार एव रामस्य पिंडस्वरः॥
अथ योगिकस्वरमाह॥ मात्रेति॥ मात्रास्वरवर्णस्वरश्च प्रागुक्तः॥ जीवस्वरश्च भज
न्मनक्षत्रं तदधिपः स्वरः ग्रहं राशिः तस्य योच्चः एतेषां मात्रादिस्वराणां याः संख्यास्तासा
मैक्यं तत्पंचभिर्भक्तं शिष्टः योगिकः स्वरः यथा रामचंद्रस्य योगिकस्वरः साध्यते॥ मा
त्रास्वरोकारः प्राथम्यादेकसंख्यः वर्णस्वर एकारः स च तु ४ संख्यः ग्रहस्वरस्तु राम
नाम्नस्तु लाराशित्वात्तस्येशः शुक्रः तस्य स्वर एकारः॥ पिंडस्वरस्तु प्राग्रीत्या ओका
रः॥ जीवस्वरस्तु ओकार एव॥ नक्षत्रस्वरोपि होडा
चक्राद्रामचंद्रस्य चित्रानक्षत्रत्वात्तत्स्वर उकारः॥ ॥८॥
राशिस्तु रामस्य तुला तत्स्वर एकारः॥ तत्संख्यैक्यं २६ पं सं॥८॥
चभागे शिष्टं १ अतोकारो रामचंद्रस्य योगिकः स्व
रः॥१३॥ योगस्वरयोर्विनियोगादिदानीं तयोः वर्ण
कस्यं [illegible] माह॥ योगाच्चायोगभजनं वर्णाच्चा सर्वमा
वहेत्॥ विशेषतश्च संग्रामे सहि सर्वस्वराग्रणीः॥१४॥
योगाच्चायोगस्वरेण योगभजनं योगमार्गसेवनं
तदुदये तत्काले तद्युवत्वे कुर्वीतेति भावः॥ वर्णाच्चा

॥८॥

अ १	आ २	इ ३	ई ४	उ ५
ऊ ६	ऋ ७	ॠ ८	ऌ ९	ॡ १०
ए ११	ऐ १२	ओ १३	औ १४	अं १५ अः
क १	ख २	ग ३	घ ४	ङ ५
च १	छ २	ज ३	झ ४	ञ ५
ट १	ठ २	ड ३	ढ ४	ण ५
त १	थ २	द ३	ध ४	न ५
प १	फ २	ब ३	भ ४	म ५
य १	र २	ल ३	व ४	० ०
श १	ष २	स ३	ह ४	० ०

चा वर्णस्वरेणासर्वकर्म आवहेत् कुर्यात्॥ विशेषतस्तत्वर्णस्वरानुकूलेत्येसंग्रामं कु
र्यात्॥ हि यस्मात्तत्वर्णस्वरः सर्वस्वराणामग्रणीर्मुख्यः॥१४॥ अथयुद्धादीनां भरादीनां
जयपराजयज्ञानमाह॥ तेषामचालयभरायमिति हलौंच नाम्नोरलौ तु मिलितामहृता
पृथक्स्था॥ हीनामृतिं विजयमाह तथाधिका सा तुल्या समं च सम
रं यदि वापि संधिः॥१५॥ तेषां अइउएओ इति प्रागुक्तपंचस्वराणां त
त्संबंधिनां हलौंच संबंधिनीमितिः॥ संख्या ल३ य१ भ४ र२ य१ एव
रूपा स्यात्॥ तेन अकछडधभवानां ल इति त्रिसंख्या॥ ३ इखजढ
नमसानां य एकः॥ एवमग्रेपि॥ नाम्नोर्ययोर्जयपराजयज्ञानमि
ष्टं तन्नाम्नोर्यैलः स्वरा वर्णाश्च तेषां संबंधिनी सा लयभरायेत्युक्ता मितिः संमिलिता
सती पृथक्पंचभिर्हृता च स्यात्॥ सा च संख्या चेदितरापेक्षया हीना तदा तन्मृतिः॥
हीननामसंख्यमरणमाह। इतरापेक्षयाधिका चेत्सा तदा विजयमाह॥ अधिक
नामसंख्यस्य सा संख्या इतरेतरतुल्या समा चेत्तुल्यसंग्राममाह॥ यदि वा पक्षांत
रे संधिर्द्वयो राज्ञोर्योः॥ अत्र वर्णसंख्याग्रहणे निषिद्धवर्णानां ङकारादीनां नाम्नि
सभवेभेन्यमेव ग्राह्यं॥ न काचित्संख्या॥ उद्दिष्टवर्णाभावात्॥ उदाहरणं॥ राम
रावणनाम्नोः र२ आ३ म१ अ३ एवं रामनामसंख्याऐक्यं ९ रावणस्य रा५ व६ [illegible]का ण
रस्याभावात्तत्तन्न्ये॥ तदकारस्य ३ एवं रावणनामसंख्यैक्यं १४ उभयपंचभागशेषः॥ ४

० ०	पू अ	० ०
उ ए	ओ	इ द
० ०	उ प	० ०

अत्रयुद्धे साम्यं संधिर्वा ॥९५॥ इति श्रीसमरसारटीकायां भरतकृतायां स्वरभेदयु त
द्धकाले जयपराजयोः समाप्तौ ॥ अथ बालकुमारादिस्वरवशात् भूबलमाह ॥ पूर्वादि
दिक्ष्वंतरतश्च ते च स्युः स्वं जयेद्यू निजयस्तु घातात् ॥ स्यादाद्ययोर्नंतिमयोः स्वरात्रु
बलाबलाभ्यां भुवमादरीत ॥९६॥ नेऽकारादयोऽचः स्वराः पूर्वादिदिक्षु मध्ये चतु
र्गसभायुद्धस्थानादेश्च संनिविष्टा ज्ञातव्याः ॥ तत्र च पूर्तिचयुवस्वरविषये जयेत्त
दिशाध निजयुवस्वरं माश्रितो भटः स्कस्वं जयेत् । अरीनिति तात्पर्यार्थः ॥ आद्ययोस्तु बा
लकुमारयोर्घातादनंतरं प्रहारे लग्ने सति जयः पर्यंते स्यादित्यर्थः ॥ अंतिमयो ॥८॥
॥८॥ र्वृद्धमृतयोः जयो न स्यादित्यर्थः ॥ स्वरात्रुबलाभ्यां युवस्वरदिशं प्राप्तः ॥ स्वयं
रात्रुं तु मृतस्वरदिशं प्रापय्य कृत्वा ॥ इत्थं स्वस्वस्वरबले रात्रौ स्तुबलाभावे युद्धे वा

ईशान गु २।७	पू मं ७।८	आग्ने रा १०।११
उत्तर ह १२	राशिच क्र	दक्षिण स ०।१५
वायव्य बु ३।६	पश्चिम चंद्र ४	नैऋस व ९

वादाद्यर्थं तो दिशामादरीत ॥ तत्रस्थित्वा युद्धादिकुर्यात् ॥
इति समरसारटीकायां भरतकृतायां स्वबलस्थानं समा
प्तं ॥७॥ अथ रविचंद्रग्रहतीथिवच्च तत्तद्ग्रहराशीनां दि
ग्विवयो निवेशानमाह ॥ ऐशानीतः सिते कुजज्ञाविरवि
ग्रहराशयः प्रतीचीं दोः ॥ गुरुग्रहयो रक्षस्तु उदग्दिशोऽत्र
ग्रहयोस्तु वायव्यां ॥९७॥ ऐशानीतः ऐशानीं दिशिमा

रम्यप्राच्यादिदिशः क्रमेणाग्निमाविवक्षिताः॥ नास्कभुक्तादिग्रहमताराशयोनि
विंशास्तेयाः॥ यथा शुक्रराशी वृषतुले ऐशान्यां॥ इंदोस्तु गृहं कर्कः प्रतीच्यां॥ गु
रुगृहे धनुर्मीनौ तयोरक्षोदिंद्रेरिति उदीची दिक्क्रमेणाग्नेया॥ ज्ञो बुधस्तस्य
गृहे कन्यामिथुने तयोर्वायव्यां[illegible]॥१७॥ अथ रविकृता दिशा आह॥ द्वितीय
यामार्द्धत एव यामे यामे तृतीयां च ततस्तृतीयां॥ अर्कः प्रतीचीप्रभृतीर्निहंति
र्द्ध प्रागंसयामार्द्धयुगेन याम्यां॥१८॥ अर्कः सूर्योदिने द्वितीययामार्द्धतो यामे या
वत्॥ यामस्य प्रथमातिक्रमे कारणाभावात्॥ प्रथमस्यार्द्धं ततआरभ्य प्रथम
यामस्य द्वितीयार्द्धमारभ्येत्यर्थः॥ यामे यामे प्रहरे तृतीयां तृतीयां दिशां हंति॥ १
कां दिशोमारभ्येत्यपेक्षायां प्रतीचीप्रभृतिरिति॥ सर्वदिगपेक्षया बहुत्वं॥ या
म्यां तु दक्षिणां दिशां प्रागंसयोर्यामयोर्ये प्रथमद्वितीयार्द्धे तयोर्युगं तेन प्रथमद्वि
तीयार्द्धयुग्मेन याम्यां हंतीति भावः॥ यथा एवं रविकृता
दिशास्तत्कालं शुभकर्मसु त्याज्याः॥१८॥ अथ चंद्रकृता
दिशास्तत्र श्लोकावाह॥ ईशादिदिशांश्चंद्रो यामे यामे निहंति
वृषकुंभौ॥ मृगसिंहौ धन्वि तथा कन्यामिथुने क्रमेणैव १९

ई	पू	आ
त२चं	त२चं १	
उ	रविचक्रं	द त२चं १
वा	प त२चं १	नै

मृग सिंहौ आग्नेयीदक्षिण
स्थौ द्वितीये यामे ॥

चंद्र ईशादि दिशां ऐशान्यादि दिशां संबंधिनौ रात्रौ दिने ऽप्या यामे याम्ये प्रहरमात्रे का
ले निहंति ॥ कौ तत्ता वित्याह ॥ वृषकुंभौ ऐशान्याग्नेय्यौ स्थौ प्रथमप्रहरे हंति ॥ धन्वी धनुर्नै ऋ
त्यदिक्स्थ तृतीये यामे हंति ॥ कन्यामिथुने वायव्यदिक्स्थे तुर्य यामे हंति ॥ एवमैशा
नीतः क्रमेण विदिशो दक्षिणाच्च दिक् तत्रस्थिता राशय श्चंद्रमसा प्रथमप्रहरमार
भ्य यामचतुष्टये हतास्फः ॥ यथा ॥ एतादिशास्ते राशय श्चंद्रमसा प्रथमप्रहरमारभ्य
यामचतुष्टये हतास्फः ॥ तथैतादिशास्ते राशयश्च प्रथमादिप्रहरे स्याज्याः ॥ ११ ॥
अथ गूढापराख्या केतुहतदिग्विदिशा आह ॥ गूढाख्यो र्धप्रहरै रात्रै यीतस्तथा दिवा
निशि च ॥ षष्ठी षष्ठी हन्यात्तन्मुखया त्राहि तान रण ॥ २० ॥ गूढनामा ग्रहभेदो र्धप्र
हरैः षोडशसंख्यै र्दिनरात्रिसंबंधिभिः आग्नेयीदिशामारभ्य षष्ठी षष्ठी दिशां प्रहरार्ध
प्रमाणे न दिवा दिने निशिरात्रौ च हन्यात्तत श्च द्युनिशो र्वा रद्वये नैकैकादग्धा भवति ॥
अतश्च गूढहता दिक्स्तां मुखेन तद्दिक्स्थरिपून्प्रतियात्रै व हितानतु तस्यां शिदि
स्थितारणः कार्यो हतत्वात् ॥ दिक्क्रमेण संज्ञास्त आ
उने ष्वादइ पद्धति निदर्शनं स्वेव ॥ एतादिशो दिवानि
शां वर्ज्याः ॥ २० ॥ अथ यायिस्थायिनो रविचंद्रयोः पृष्ठ
वक्षादिस्थितो सत्यां जयपराजयतान माह ॥ पृष्ठे कौ
यदि दक्षिणेपि पुरत श्छायाथ वामे जयः किंत्वधैर्वह

ईशान प्र०	पू	आग्न १।१	ई चं १	पू द्वि २	आ प्र १
उ	चंद्र चक्र	द द्वि प्र	उ प्र २	गूढ चक्र	दत २
चतुर्थ वायव्य प्र ३	प	नै त. प्र	वा त. १	पू चं २	नैर्ऋ १

॥ १ ॥

॥ १ ॥

नीछ्यायिनि विधौ वाहस्थिते स्थायिनी ॥ छायां छग दक्षिणा निशि त्राशी वामा ५
ग्रतो वाज्जयो यातुश्चंद्र वहे परस्य तु रवेर्वामेः राशी छः स्थायी ॥ २७ ॥ अर्के यदि दि
दक्षिण नेह छे स्व छ छ प्रदेशे वा स्यां तदा छाया पुरतः स्वाग्रप्रदेशे वा पं तेत्त दा चया
यि स्थायिनो र्जयः ॥ किं त्वयं विशेषः ॥ अर्के वहति ॥ दक्षिण भागस्थ पिंगला
ख्य रवि नाड्यां प्राण वायौ वहत्यर्के च छ छ दक्षस्थे यायिनिर्जयो न स्था यिनि ॥
छ छ दक्षिण स्थेर्के विधौ चंद्रमसि वाहस्थिते वहति वाम भागस्थे डाख्य चंद्र ना
ड्यां प्राण वायौ स्थायिनिर्जयः ॥ निशि रात्रौ तु राशी चंद्रो निज वामेग्रतो वा चेत्त
दा छाया छ छ प्रदेशे च स्व दक्षिण प्रदेशे च गच्छति तदा यायिनो र्जयः ॥ अयं तु वि स्थायि
शेषः ॥ वामाग्रतो गते चंद्रे चंद्र नाडी वहने च यातुर्जयो न स्थायिनः ॥ परस्य स्था
यिनः स्व वामाग्रगे चंद्रे रवि नाडी वहने च जयो न यायिनः ॥ क्षयी क्षयपक्षे कृष्णप
क्षे गतश्चंद्रो वामे एवेष्टः ॥ २१ ॥ अथ प्रागुदीच्यादि दिग्वस्थितार्क चंद्र वशात्
स्थायि यायिनो र्जय पराजया वाह ॥ प्राचीमुदीचीं वा चंद्रे गते स्थायी जयमभि
वेत् ॥ प्रतीचीं दक्षिणां वा ते यायी विजयमाप्नुयात् ॥ २२ ॥ स्पष्टार्थः ॥ उदगम
न तत्तरायन गतस्य चंद्रमसः स्वमध्याह्ने स्वाधो दिनरत्न गतिः संभावति ॥ २३ ॥
इति श्री रविचंद्र गच्छ छाया बलानि समाप्तानि ॥ ७ ॥

19

अथवायुबलमाह ॥ वायुःपृष्ठेदक्षिणेचेद्वहन्सूचयतेबलं ॥ संमुखीनश्चवामभ
श्चभटानांभंगसूचकः ॥२३॥ यथाप्राङ्मुखस्यपाश्चात्योदाक्षिणात्योवायुर्बल

ई ८	पू १	आग्ने २
उ ३	राहुचक्रं	द ७
प ५	वा ६	नै ४

सूचकः ॥ संमुखीनः संमुखंवहन्भटानांभंगपराजयंसू
चयति ॥२३॥ इतिवायुबलं ॥ अथराहुबलमाह ॥ प्राग्वातां
तकशंभुपाशिहुतभुक्पौलस्त्यरक्षोदिशायामार्धैरगुर
गुरग्निमाशिककुभोसौषष्ठिषष्ठीनिशि ॥ पृष्ठेदक्षिणतःशु
भोद्विघटिकोसौतुर्यतुर्यांव्रजन्नूर्ध्वंईशावाक्यवनेन्द्रराक्षस
हिमगग्निप्रतीचीर्दिशः ॥२४॥ अस्यराहुर्यामार्धैः प्राग्वातां
तकशंभुपाशिहुतभुक्पौलस्त्यरक्षोदिश इति ॥ कथमित्यपेक्षिते ॥ षष्ठषष्ठी
मिति ॥ प्राच्यादिगच्छन्षष्ठीषष्ठीदिशंयाति । नतुक्रमेण ॥ सचराहुरक्षव
त्पृष्ठेदक्षेचशुभोबलदः ॥ अयंराहुःप्रातरभ्ययामार्धंतिष्ठतिप्राच्यां ॥ ततः
षष्ठीषष्ठीदिशंयामार्धैर्यामार्धैर्याति ॥ सचसकलकार्येषुपृष्ठस्थोदक्षि
णभागस्थश्चशुभोन्यथात्वशुभः ॥ एवंदिवाराहुचारउक्तः ॥ निशितुपाशिक
कुभःपश्चिमदिशआरभ्यषष्ठीषष्ठीप्रहरार्धैरिति ॥ पू आ उ नै प वा द ई ॥
पश्चिमाग्नेयोत्तरनैर्ऋत्यपूर्ववायव्यदक्षिणेशानदिशाःइत्यर्थः ॥ अथब

२०

द्विघटिकः मौहूर्तिको राहुः प्रातरारभ्य ईशानीतः चतुर्थचतुर्थदिशं मुहूर्तैर्मुहूर्तैर्याति ॥ दिनरात्र्योर्द्वात्रिंशन्मुहूर्तैरष्टदिशा चत्वारो भ्रमाः ॥ तत्र क्रमः ॥ ईशानदक्षिणवायव्यपूर्वनैर्ऋत्ययोराग्नेयपश्चिमासु ॥ इदवापूनेउआप ॥ इति राहुचक्रं ॥

द्विघटीराहु

ईद्वि २	पूप्रे १	प्रऊ २	० ०	ईच २	पत १	प्रस्त्री
उच १	राहुचक्रं	च १ द	० ०	उद्वि १		च १ र
वाप्र २	प्रप १	द्वि २ नै	● ●	नात २	प्रपू	द्वि २ नै

अथ योगिनीबलमाह ॥ ब्राक्सोमानलरक्षोवाक्पारिमिवातेशादिक्षु दर्शितैः ॥ तिथिभिस्तिथिपदतोर्धप्रहरैरिनवसुयोगिनी शास्ता ॥ २५ ॥ योगिनी ब्रांकेसोमांनंलौघुक्तं क्रमदिक्षु दर्शितैः प्रतिपदादि अमावास्यापर्यंतैस्तिथिपदतः अर्धैः पूर्वार्धैः ॥ तदतिक्रमे कारणाभावात् ॥ अर्धप्रहरैरष्टसंख्याकैरेनीति संबंधः ॥ एवं द्वितीयार्धेपि तिथीनां रात्रौ योगिनी प्राग्युक्त ॥ दिक्क्रमेण एति अत्रैव व्याख्येयं ॥ दर्शितैः षोडशभिस्तिथिभिः अतः सप्तम्यां पौर्णमास्यां च वायव्ये ॥ टीकाकृद्भिर्दर्शे वायव्ये ॥ योगिनीत्युक्तं ॥ तन्नरपतिमतमालोक्य सा चार्कवत्स्पष्टदक्षिणे च शुभफलप्रदा ॥ अयं भावः ॥ प्रतिपदाद्यष्टम्यंतं शुक्लकृष्णतिथिषु प्रागुदगाग्नेयनैर्ऋत्यदक्षिणपश्चिमवायव्येशानाख्येषु योगिनी चरति ॥ ए

घु

वंनवम्यां।दिपूर्णिमांतास्कसप्ततिथिषुवायव्यपर्यंतंदर्शेचवायव्यदिश्येवयोगिनी
याति॥प्रथमसप्तमचतुर्थत्तृतीयाष्टमत्ततीयत्तृतीयागदिशास्त्वथः॥किंसभ द्वितीय
ग लुदलेरा[illegible]इतिसंकेतः॥यामार्धयोगिन्यपियत्रतिथौयच्चदिवावर्तमानेतत
आरभ्यप्रातरादियामार्धैःकिंसभलुदलेरागइतियातेवंनिशि।इतियोगिनी
बलं॥अथयोगिनीनामान्याह।ब्राह्मीकौमारीवाराहीवैष्णव्यथैं[illegible]द्रीचस्याचं
डिकाचमाहेश्वरीमहालक्ष्म्याभिधास्याच्च।एताःक्रमात्प्रतिपदादितिथ
११ योयोगिन्योयामार्धयोगिन्योपितिथियोगिनीमारभ्यप्रथमसप्तमचतुर्थ
तृतीयाष्टमद्वितीयतृतीयायाः।किं१स७भ४लु३द८ले:२रां२गइतिसंकेता १२
याः॥इतियोगिनीबलंसमाप्तं॥बलयुक्तयोगिनीबलमाह।पृष्ठेदक्षेयोगि
राहु नीराहुयुक्तायस्यैकोयंशत्रुलक्षंनिहंति॥श्रेष्ठंसर्वेभ्योबलेभ्यस्तदेतत्सं
क्षेपोयंसर्वसारोभ्यधायि॥२६॥यस्यराहुयुक्तायोगिनिपृष्ठेदक्षेचस्या
त्।एकोयंशत्रुबललक्षंनिहंति॥तद्बलमाहात्म्यान्निहंति॥तदेतद्राहुयो
गिनीबलंसर्वेभ्यो।८बलेभ्योदिक्कालवा[illegible]भ्यःश्रेष्ठंभवति॥इतिसर्वसा

22

रभूतः संक्षेपोयमुक्तः॥ इति राहुयोगिनीबलप्रशंसा॥२६॥ अथ रव्यादिवारेषु युधे
वर्ज्यान्कालार्धप्रहरानाह॥ हा८लांत६का३भ४स७खियामदलेस्तकालः सूर्यादिवास
रगतो युधि वर्जनीयः॥ भो४सा७रे ने५ द८ल३ति६ यामदलानि भानुवारक्रमादपि
नरः स्वहितार्थमुज्झेत्॥२७॥ सूर्यादिवासरगतः व्यादिवासरगताः दिनानि तद्गतो
याही लांतकाशभ४स्रौखि२ अष्टत्रिषडेकचतुःसप्तद्विसंख्येस्तदारसंख्येर्दिनयामा
र्धेः लक्षितः कालः स युधसमये वर्जनीयः॥ रव्यादिवारेषु वक्रमांतरेषु वर्ज्यानि प्र
हरार्धान्याह॥ भासेत्ति॥ चतुःसप्तद्विपंचाष्टत्रिषट्संख्या।नि रव्यादिक्रमात्प्रहरेह
रदलानि स्वहितार्थकर्मांतरेष्वपि उज्झेत्॥२७॥ अथ वारविशेषेर्धयाम६भोगदि
न्याक्रांतदिग्वर्जनमाह॥ वारेशमेष्वांविनिवेश्य पश्येत्तद्दक्षिणस्थानपराक्रमेण।
यामार्धभागाच्छनिरस्ति यस्यां यदा न यायात्ककुभं तदा तां॥२८॥ वारेशमेष्वां
प्राच्यांदिशि निवेश्य तत्क्रमेण प्रदक्षिणस्थानाग्नेयादिगतान्प्रहरार्धभोगान्खं
द्वादिवारेशान्यसेत्॥ यदा यस्मिन्प्रहरे यस्यां दिशि शनिरुदेति॥ तदा तस्मिन्का
क्र ले तां ककुभं तां दिशं स्वखं न या× अर्ध× यात्॥२८॥ अथ युधे वर्ज्या रव्यहोरामाह॥

वारारंभात् घटयः खवेघ्ना मा त्ता ५श्च वारपाधोराः ॥ रविसितबुधेंदुशनिगुरुभौ
मा नाम हरिखगस्य सा वर्ज्या ॥ २१ ॥ वारप्रवृत्तितस्या अनंतरायाघटिकाद्वयकाले
ताद्विघ्नाः पंचभिराभाः वक्ष्यमाणक्रमेण तस्मिन्नहनि यो वाराधिपस्तमारभ्य होराभ
वति ॥ ग्रहक्रमस्तु रविशुक्रबुधचंद्रशनिगुरुभौमा इति ॥ एतत्ग्रहसंबंधिन्यः क्र
माद्धोराः स्युः ॥ इष्टकाले भावासाच स्वशत्रुराशौ धरि शोयरस्तत्संबंधिनीचेत्स
रित्याचौज्या ॥ २९ ॥ इति श्रीयामार्धहोरा ॥ अथ विरुध्यामगूट राहुरव्यादिषु
॥१२॥ युध्याच्चरणे प्रहारस्तु स्थान्याह ॥ वामांसे प्र विरुध्ययामदलजः प्राग्भौमकेत ॥१२॥
शि जो राहोः स्यात्तुकुचाधरे श्रुतिचैरो हस्ते प्रहारो रवेः ॥ चंद्रादास्यभुजद्वये
प्रहरणं शत्रुग्रहस्यापि नुः स्यात् घातः किल होरयात्हृदि मुखेरवाङ्घ्रिधियु
ग्मे ध्रुवं ॥ ३० ॥ विरुध्ययामार्धे युध्याच्चरणे वामांसे प्रहारः ॥ विरुध्यगूढप्रभ
वस्तु प्रहारः प्राग्भागे शरीरस्योर्ध्वभागे इत्यर्थः ॥ विरुध्य राहुप्रभवस्तु कु
धरे ॥ विरुध्यरवेस्तु संबंधी कर्णयोः ॥ शिरसि हस्तयोश्चैवस्यात् ॥ शास्त्रुग्र
विरुद्धचंद्राद्यो प्रहारः स्यमुखे भुजद्वये च ॥

हस्तेवंधिहोरयाहृदिमुखेच्चप्रहारःस्यात् ॥ एषुस्थलेषुच प्रहाराः खड्गाधिषु
घे ध्रुवंनिश्चितंज्ञेयाः ॥ विरुध्ययामादयस्तु प्रागुक्ताग्राह्याः ॥३०॥ अथग्रहस्थि
त्याप्रहरस्थलान्याह ॥ लग्नाद्राशेश्चपुंसः क१ रिपु६ रं४नया१० धी५ द८ भौमा५ कपि११
न्तसंस्थाः खेटाहन्युर्नवापिद्विषमथसहसामूर्ध्निवक्त्रेसहृत्के ॥ वक्षोजेचो
रुदेशेगुदशितनदनुग्रेथिदेशेगंडभागेवास्तःसूनुःसकालःखल३स७मनि
शागाः कर्णकंठेशयेच ॥३१॥ पुंसोभटस्य लग्नाज्जन्मलग्नात् राशेर्जन्मरा
श्रेः भटजन्मलग्नाज्जन्मराशेर्वा १एकद्वादशैकादशांनवाष्टचतुःपंचषट्स्वे द१२
षुस्थानेषुस्थितानवापिखेटारव्यादिग्रहाःसहसाअतर्कितमेवद्विषंशत्रुं
क्रमान्मूर्ध्निहृदयसहितेवक्त्रे२ स्तनस्थले४ उरुदेशे५ गुदे६ ग्रंथिदे
शे७ भुजयोः६ एषुस्थलेषुहन्युः ॥ निजजन्मलग्नेजन्मराशौस्थितोर्कोमू
र्ध्निहन्यात् ॥ जन्मलग्नाद्राशेर्वाद्वादशस्थचंद्रोवक्त्रेशत्रुंहन्यादितिभेदः ॥

गंडस्थले१

वास्तकस्तकयस्मिन्लग्ने गृहप्रारंभः कृतः तस्य योधीशः स वास्तकशब्दवाच्यः ॥ ज्ये
ष्ठपुत्रोत्पत्तिलग्नेशः स्तकग्रहः सूनुनामगः स्वजन्मलग्नादष्टमराशी
शस्तकालनामा ॥ एते जन्मलग्नात् जन्मराशेर्वा क्रमात्तद्दि ॥ त्रिस
प्तस्थानेषु अनिशमनवरतं स्थिताः ॥ क्रमात्कणिकूठहस्तेषु च्रा
चुंशो हंतीत्यर्थः ॥३१॥ इति श्रीग्रहारलक्षणं ॥ अथ युद्धे हि चक्रवि
रुध्यत्याज्यनक्षत्राण्याह ॥ आर्द्रादिभैस्त्र्यनाड्यहि चक्रे यद्येकना ॥१३॥
ड्यां स्थः ॥ नामार्कचंद्रभानि प्रधने देहस्त्यजेद्यत्नात् ॥३२॥ आर्द्रा
॥१३॥ दिभि~~[illegible]~~र्नक्षत्रैर्नाडीत्रयनिर्मिते चक्रे यद्येकस्यां नाड्यां यस्मिं
दिने जन्मभं नामभं [redacted] सूर्याधिष्ठितभं च त्रीण्यपि स्थः ॥ चंद्रभं
तदहस्तद्दिनं प्रधने युद्धे यत्नात्त्यजेत् ॥ अत्र आर्द्रा पूर्वाफाल्गुन्युत्तरफाल्गुन्य
नुराधाज्येष्ठाधनिष्ठाशतभिषाभरणीकृत्तिका ऐकनाडीस्थानि भानि ९ पुनर्व
मघा सुहस्तविशाखामूलश्रवणपूर्वाभाद्रपदाअश्विनीरोहिण्यः ९ एकनाडीस्था

आ	पु	पू
पू	म	अ
उ	ह	चि
अ	चि	स्वा
ज्ये	मू	पू
ध	श्र	उ
श	पू	उ
भ	अ	रे
पू	रो	म

निभानि शेषाणि एकनाड्यां तु ॥ अहिचक्रं तु यथान्यासः ॥ अत्र नामार्कचंद्र
भानि यद्दिने त्रीण्येकनाड्यां स्युः तद्दिनेषु शुभं वर्जयेत् ॥ इति श्री वर्ज्यनक्षत्राणि ॥
अथ वारादिक्फलमाह ॥ शनिचंद्रौ गुरुः सूर्यः सितो कुजबुधौ त्यजेत् ॥ चतुर्दि
क्षु निषिद्धार्धयामेषु शूलं विशेषतः ॥ शनिचंद्राद्यवारेशाः प्राच्यादिषु चतुर्दिक्षु
भासारेत्यादिना प्रोक्ते निषिद्धे विशेषतः ॥ शूलं भवति ॥ सामान्यतस्तु तत्तद्वा
रेशा दिनं सकलं तिष्ठंति तद्दिशि शूलं तत्तद्दुष्टं प्राच्यादिक्षु यात्रार्थं विवर्ज्यंते ॥ अ
त्रैवं योजना ॥ शनिचंद्रौ स्वस्वदिनसंबंधिषष्ठसप्तप्रहरार्धयोः ॥ क्रमाच्छूलं ॥
अतस्तौ प्राच्यामुक्तयामार्धयोस्त्याज्यौ ॥ एवमन्येपि तत्तद्दिशि तत्तद्यामा
र्धेस्त्याज्या वाराः ॥ गुरुः स्ववारे षष्ठयामार्धे दक्षिणदिशि शूलं ॥ सूर्यभृगू
स्वस्ववारदिने चतुर्थतृतीयामार्धयोः प्रतीच्यां शूलं ॥ कुजबुधौ स्वस्व
वारयोरुदीच्यां द्विपंचार्धयामयोः शूलं ॥ एतेर्धप्रहरास्तत्तद्वारे तत्तद्दि
शि विशेषतो वर्ज्याः ॥ सामान्यतस्तु तत्तद्दिनानि सकलान्येव वर्ज्यानि ॥ इति श्री
दिक्शूलं ॥ छ ॥

॥१४॥

अथ ग्रहणां स्वभुज्यमानं नक्षत्रे अश्व्यादि सप्तविंशति नक्षत्राणां अवांतरभोग
माह॥ धिष्ण्याभभुक्तनाड्योनखा २० हृतिपरिशेषयोगतस्सदपि॥ तत्कालशशि
भाॅमिति रव्याद्यागतिनुतिलवस्तघटिकेह॥३४॥ गतविद्यमाने॥ शशिनश्चंद्र
स्य तात्कालिके तत्कालभवे गतवर्तमाननक्षत्रे भवरत्यनेनैव प्रकारेण रव्या
द्याः सूर्यादिभुक्तगतवर्तमाननक्षत्राणि स्युरित्यर्थः॥ घटिकास्तु इह शास्त्रे
गतिनुतिलवः सूर्यादिभोगनक्षत्राणां तद्भोगकालषष्ट्यंशाः॥३४॥ अथ
राहुकालानलचक्रं॥ पक्षोजीवोवलितगतिनाराहुणेतोडुलोकोगम्यो
स्तस्तद्युतमुडुशायं कर्तरीग्रस्तसंज्ञे॥ स्थायीनोयाप्युडुपतिरिनोजी
वगोतज्जयायप्रेतात्जग्धं किमपितु वरं कर्तरीजग्धलभ्वं॥३५॥ व
लितावपरिता वक्रागतिर्यस्य ताद्दशेन राहुणा इताः भुक्ताः ये उडुनां
नक्षत्राणां लोकास्त्रयोदशसंख्यास्ते जीवः पक्षः राहुभुक्तत्रयोदशाभा
निजीवपक्षसंज्ञानि स्युरित्यर्थः॥ गम्यस्तु त्रयोदशनक्षत्रात्मकणवप

॥१४॥

क्षोस्तो मृत इतएव नेतराहुगणायुतमुक्तनक्षत्रं कर्तरीसंज्ञं ॥ शायं पंचदशातमं
तुभंग्रस्तसंज्ञं स्यात् ॥ स्थापिइ नः स्तूर्याज्ञेयुः ॥ यायी तु उडु पश्च्यं ज्ञेयः ॥ इमो
रवींहू जीवपक्षनक्षत्रगतौतयोः स्थायियायिनोः क्रमात् जयायभतः ॥ धीमाभेत्या
दिपूर्वश्लोकरीत्या आनीतनक्षत्रस्थितरवीहोस्तु तत्कालं जयपराजयज्ञान ॥

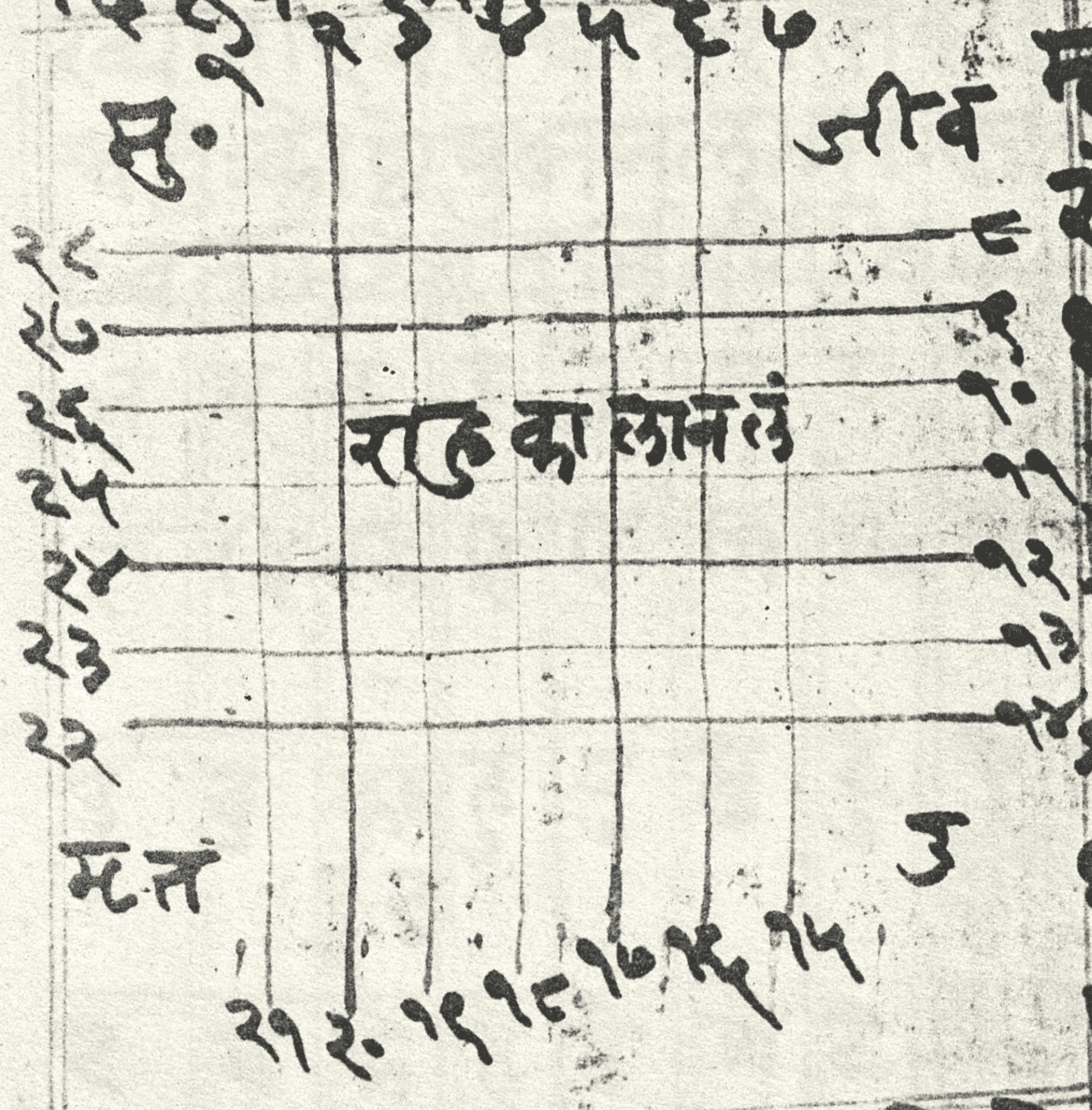
१
२
३
४
५
६
७
सु॰
जीव
८
९
१०
११
१२
१३
१४
राहुकालानल
२८
२७
२६
२५
२४
२३
२२
मृत
उ
२१
२०
१९
१८
१७
१६
१५

मृतनक्षत्रात् जघंयस्तं पंचदशातमं नक्षत्रं किंचिद्
रं श्रेष्ठं जघ्यात्कर्तरीसंज्ञं राहुभुज्यमान श्रेष्ठमित्य
र्थः ॥ इति श्रीराहुकालानलचक्रं ॥ २५ ॥ अथ नक्षत्र
तानायावकहउचक्रं ॥ भुंठीकोष्ठेषु तिर्यक्षु च वक्र
हउलिखाधः स्थिता ली छिदाधेस्तान्युक्तं स्तेः स्वरे
श्च क्रमत इह कुयुकघङुः छामध्यकोष्ठे ॥ द्यै धै रू
ध्वधिरालीघनलभतइहासार्भमणे [illegible] र्भपादा
हवंचान्येषु षुदयान्मटपरतपुयुक्ष्मणणठाम
ध्यकोष्ठे ॥ ३६ ॥ भुंठीकोष्ठेषु पंचविंशाति संख्याकेषु कोष्ठेषु तिर्यक् स्थितो

॥३५॥

यदि दद्यात्॥ अवकहड इति पंचाक्षराणि पंचकोष्ठेषूपरितनेषु लिखतदनु अधस्था
लीषु चतसृषु इदाद्यैस्तैः स्वरैः इउएओ एवं रूपैरेभिश्चतुर्भिर्युक्तांस्तान् अवकह
डएतान् स्वरभेदान् विंशतिसंख्याकान् इविकिहिडि एवं प्रकारेण क्रमतो लिख अ
त्र विशेषः कुयुग्घङछौ मध्यकोष्ठेषु कुशब्दः तत्र घकारङकारछकारयुक्तः एवं के
ख्याः॥ एवं पचविंशतिकोष्ठेषु अष्टाविंशतिवर्णपूर्णेषु ऊर्ध्वाधःपंक्तिषु आद्यादि
चतुःकोष्ठेषु अनलभतः कृत्तिकानक्षत्रात् इहचक्रे ईं आसार्पमश्लेषापर्यंतघे
श्चतुर्भिश्चतुर्भिर्वर्णैर्भस्य नक्षत्रस्य पादास्युः॥ यथा अइउए इति कृत्तिकापादाः॥

॥३५॥

अ	व	क	ह	ड	म	ट	प	र	त	न	य	भ	ज	ख	ग	स	द	च	ल
इ	वि	कि	हि	डि	मि	टि	पि	रि	ति	नि	यि	भि	जि	खि	गि	सि	दि	चि	लि
उ	वु	कु घ ङ छ	हु	डु	मु	टु	पु षाण ठ	रु	तु	नु	यु	भु धफ ढ	जु	खु	गु	सु	दु झथ	चु	लु
ए	वे	के	हे	डे	मे	टे	पे	रे	ते	ने	ये	भे	जे	खे	गे	से	दे	चे	ले
ओ	वो	को	हो	डो	मो	टो	पो	रो	तो	नो	यो	भो	जो	खो	गो	सो	दो	चो	लो

ओवाविवुइतिरोहिणीपादे

एवमन्येषामपिनक्षत्राणांपादाश्चतुर्भिश्चतुर्भिर्वर्णैर्ज्ञेयाः॥अथमघादिपपादवर्णान
यनमाह॥एवमितिएवंप्रागुक्तरीत्याअन्येषुपंचविंशतिकोष्ठेषुयुयुकुयुक्तारयुक्तान्ष
कारणकारठकरोन्चलिख॥३६॥अथमघादिवर्णमाह॥पित्र्यभतइहभानिचा[illegible]द्रिदेवंन
यभजखाश्चतथाभुयुंकु धफोढः॥हरिभमवधिरत्रमैत्रतस्युर्गसदचलावस्कभाद
युक्सवोथोमः॥३७॥पित्र्यभतोमघानक्षत्रादिहमटपरतवर्णेषुआद्रिदेवंविशाखान
क्षत्रपर्यंतंसप्तनक्षत्राणांचत्वारश्चत्वारःपादाज्ञेयाः॥नयभजखाःपंचवर्णाश्च॥
तथापंचविंशतिकोष्ठेषुलेख्याः॥भुयुक्तकोष्ठेधफढाश्चलेख्याः॥तत्रमैत्रतोनुराधा
नक्षत्रात्हरिभंश्रवणनक्षत्रमवधीकृत्यचत्वारश्चत्वारोभपादाज्ञेयाः॥ततोन्येषुपं
चविंशतिकोष्ठेषुगसदचलाइतिपंचवर्णान्चरभेदेनपंचविंशतिसंख्याकान्लिखे
तू।दुशब्दकोष्ठेचथझञइतित्रीन्लिखेत्॥अत्रवसुभाद्धनिष्ठानक्षत्राद्भरणीयां
नतुसप्तनक्षत्रपादाःप्राग्वज्ज्ञेयाः॥अवकहडलिख्यते॥यथा॥इत्यवकहडचक्रं॥
अथहंसचारोत्कस्वरज्ञानमाह॥३७॥नागै३०नचिचै६०निधि९०ज्ञाश्रय१२०नभुक१५०
मितेःश्वासकपर्यायकैर्वात्यभ्रंवातोनलोंबुक्षितिरप्थथयुपर्यंतराधोप्यजुले॥व्य
त्यासात्स्वावनीतोहृदयकमलजेपत्रएकत्रतेनश्वासानानाधि९००संख्यानन
रसकमले७२००हर्निशोस्त्रिर्भमोत्र॥३८॥नागेस्त्रिराद्भिः३०नीचैःषष्ट्या६०

॥३६॥

त्रिधि९० शाग्नेये: विंशत्यधिकशतेन १२० नभुक्ता १५० सार्धशतेन चपरिमितैर्निश्वा
सपर्यायकैः निश्वासवृत्तिभिः॥ अत्रं आकाशः वायुः तेजः जलं क्षितिश्च वाति॥ तत्रै
वसंबंधः॥ हृदयकमलजे एकपत्रे प्राच्ये प्राच्ये एकसार्धे मूलमारभ्य त्रिंशन्निश्वास
पर्यायानाकाशो भवति॥ तदुपरि षष्ठिं वायुरित्यादि॥ एवं प्रागुक्तसंख्यैः निश्वासप
र्यायैः अतत्वानि वांति॥ उत्तरार्धे तु पश्चिमादारभ्यावनीतो भूमितत्वादारभ्य व्यत्या
सादवन्यादिनलादीन्याक्रमेण प्राणो वाति॥ यथा उपरिपत्रांते अपृथक् इतरेपि प
त्रदलेसेव १५० संख्या अंतरामध्येपि अवतरतीसेव॥ १५॥१२०॥९०॥६०॥३०॥ व्यत्या
साद्भ्रमति॥ संख्या आद्योपि प्राग्वत्॥ ऋजुत्वे प्राक्यत्रार्धोक्तसंख्या सा मुख्या स्थि
ता व्यत्यासाद्भवति॥ एवं च व्योद्विव्योमांत पंचतत्वानामेक हृत्कमलदलयोर्मिलि
ता संख्या संपद्यते॥ नानाधीति ९०० पत्रांतरेष्वेवमेव॥ इयमेव संख्या॥ अष्टगु
णा सकलकमलेन नरसरति ७२०० भवति॥ अत्र च कमले हर्निशोर्ध्वीः अहोरात्रप्र
माणे प्राणवायोस्त्रिभ्रमः॥ त्रिरावृत्त्या परिभ्रमणं॥ नतश्चैकभ्रमसंख्या ७२००
इयं त्रिगुणा २१६०० अहोरात्रनिश्वाससंख्या भवति॥ ३८॥ अथ प्राणादिदिक्प
त्रगामिनि प्राणवायोर्णि हृत्कुचित्तसमप्रवृत्तिस्तापत्रतानाह॥ इंद्रादिदिग्दलचरे श्वस
नेरणाय भोक्तुं रुषेथविजयायमुदेगमाय॥ चेतो भवेत्कुपयितुं च नृपास्य ८द्राय
पत्रद्वयांतरचैरंतु मुदे प्रस्ये॥ ३९॥ इंद्रादिदशः प्राच्याग्नेय्यादयः॥ तत्र तत्र संचारिणिश्व

॥३६॥

सने प्राणवायोः क्रमादेतेषु चेतो याति ॥ यथा प्राच्यपत्रस्थे प्राणे रणाय युद्धाय चेतो गच्छे
त् ॥ आग्नेयपत्रगते भोक्तुं चेतो गच्छेत् ॥ याम्ये तु पुरुषे क्रोधाय ॥ नैर्ऋत्ये तु विषयोपभोगा
य ॥ पाश्चात्ये तु मुदे हर्षाय ॥ वायव्ये तु गमनाय । उदीच्ये तु रूपयितुं रूपं कर्तुं ॥ ऐशानेन्य
पास्यदाय ॥ राजपदप्राप्तये चेतो भवेदिति संबंधः ॥ पत्रद्वयांतरचारे तु प्राणे परस्ये
मुदे निरतिशयितपरमानंदाय चेतः स्यात् ॥ ३९ ॥ अथ पृथ्व्यादितत्त्ववहनफलक्रमा
ह ॥ धरांबुनी रक्रमं महो विमिश्रितं फलं भवेत् ॥ मरुन्नभःश्च दुःखदे मते स्वरार्थवोदि
भिः ॥ ४० ॥ धरा भूः अंबु आपः ॥ एते शुभे शुभफलं फलतः प्रयच्छतः ॥ एतद्वहनकालेषु
सः शुभमित्यर्थः ॥ महस्तेज स्तमिश्रितं शुभाशुभरूपफलं फलेत् ॥ वाय्वाकाशे च दुः
खदे दुःखं प्रयच्छत इति स्वरशास्त्रज्ञात्मभिराचार्यैः संमतं ॥ अथ हृत्कमलपत्रेषु रवि
चंद्रवहनकथनपूर्वकं प्राणवायुसंचाराद्दैर्घ्यव्याप्यादिस्तानमाह ॥ द्वे द्वे पत्रे इनेंदू
वहतय इह तयोः पंच पंचेति घट्यो नाडी १० गुर्वक्षरोत्त्या असकृत्कथन ततो ३६० सु
घटी कथ्यते त्र ॥ शुक्रादित्रिविधस्त्रैर्हिमगुरथ रविः प्रत्युषश्चैव तत्तः श्रेयः स्याद्देक
नाड्यां यदि वहति शिखी चैव पंचघस्रे मृतिः स्यात् ॥ ४२ ॥ इनेंदू प्रत्येकं द्वे द्वे हृत्कमल
दले अभिव्याप्य वहतः ॥ तयोः पत्रयोः चंद्रसूर्यवहनात् पंचपंचघट्यो भवंति ॥ नाडी पंच
गुर्वक्षरोत्त्या दशगुर्वक्षरोच्चारणेको असकृत्प्राणकालरूपो भवति ॥ ततो सकृत्षष्ट्युत्तर

त्रिंशात प्राणपरिमाणेका घटीअत्र शास्त्रे कथ्यते॥ शुक्लादि शुक्लपक्षमारभ्य: प्रतिपदा
द्येस्त्रिदिने हिमगुश्चंद्रः प्रत्युषः प्रातःकाले पंच घटीर्भवति॥ पुनःपंच घटीरर्कः एवं क्रमे
णाहोरात्रं। तदनु च तुर्थ्यादि त्रिदिने रविस्तावति प्रातःकालेवाति॥ एवं कृष्णपक्षे प्राति
पदादिने षर्कः पुनश्च तुर्थ्यादाविंदुः॥ एवं क्रमेण वातः एवमुक्तेषु स्वस्वदिनेषु सस
रव्यादिश्चेत्प्रत्युषः प्रवृत्तः स्यात्तदा कल्याणश्रेयः स्यात्॥ यद्येकस्या नाड्या शिरवीव

॥६७॥

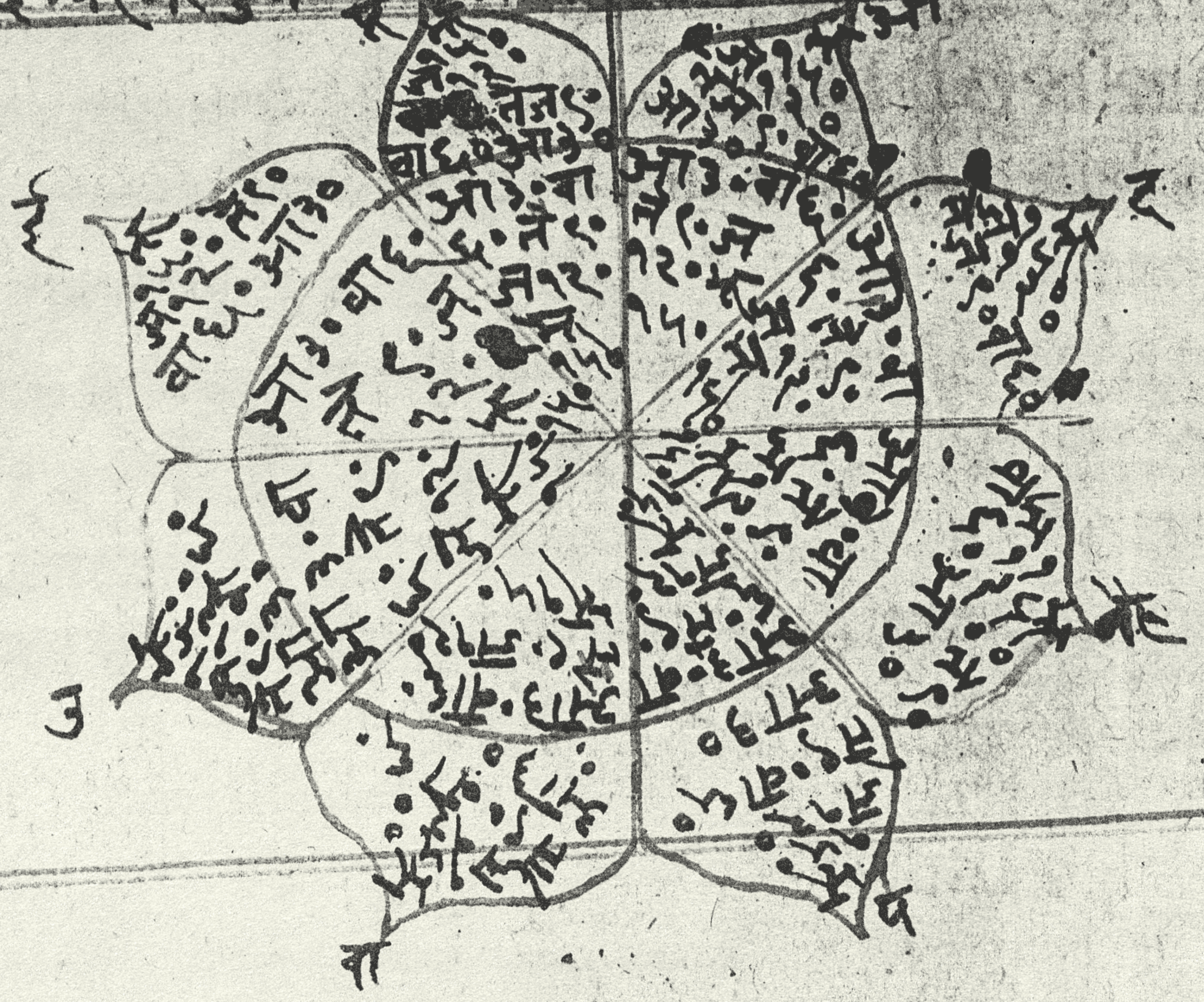

क्रितत्वं पंच घस्रैर्दिनपंच
कं वहेत्॥ तदा मृत्युं विजा
नीयात्॥४१॥ अथ रव्या
दिवहनेयुक्षाद्यारंभेजय
माह॥ अर्केग्नितत्ववहने
हाहिरिहेलयायदेकोपि
हंतिसुबहून्किमिवात्र चि
त्रं॥ भूत्येरिपूंस्त्वहतना
मभिवाहपक्षेनिक्षिप्य

६१

म

विक्षिपतिलक्षशरीनुक्षणेन ॥ ४२ ॥ सूर्यनाड्यामग्निनलं चेद्वहेत्तदायु
द्धारंभेरकोंपिहरेर्विक्षेपः सिंहस्यबाहेलयायद्वहन्हंतित्यत्रकिंचि
त्रं ॥ अन्यपक्षेअन्यनाड्याबाहहीनायाः पक्षेरिपून्निक्षिक्षिप्यहत्
त्वासद्यतनांतुबाहपक्षेवहन्नाडीपक्षेहत्वाक्षणेनक्षणमात्रकाले
नलक्षसंख्यानप्यरीन्विक्षिपतिनाशयति ॥ ४२ ॥ अथसूर्यादिना
डीवहनेप्रश्नेविशेषमाह ॥ ॥ प्रश्नेचंद्रवहेनुवामेनैगैरणोक्तेजयो
निश्चितंसूर्येदक्षगतेनरुधूविजयः अन्यस्तद्वत्क्षतिः ॥ सूर्येचेद्विषमा
क्षराणिशशिनिद्वतेसमानिध्रुवंजेतासोपुरतोपिवामगरहस्यास्त्र
छगोदक्षिणः ॥ ४३ ॥ चंद्रनाड्यांवामायांवहनेवामप्रदेशगतेननरेणात्र
भउक्तेनिश्चितंजयोभवतिप्रष्टुः ॥ सूर्येवहतिदक्षिणगतेनदक्षिणप्र

देशस्थितेन पुंसाख्यंकहीनेन प्रष्टुर्विजयो भवति ॥ अन्यप्रदेशेऽव
हन्नाडीदिशि हृते प्रष्टरि स्थिते प्रष्टुः क्षतिः स्यात् ॥ सूर्यनाड्यां व
हंत्यां हृते विषमाक्षराणि एकत्रिपंचादीनि चेद्धृते ॥ शशिनि चंद्रना
ड्यां तु समानि चेद्धृते तदा ध्रुवं निश्चितं प्रष्टाजेता भवेत् ॥ अन्य
॥३८॥ थापराजयः ॥ अत्र शास्त्रे पुरस्थो हृतो वामग इव हेयः ॥ पृष्ठे
स्थितस्तु दक्षिणभागस्थित इव ॥ ४३ ॥ ॥ ॥ अथ श्वा
सप्रवेशनिर्गमाभ्यां प्रश्ने जयपराजयावाह ॥ ॥ ॥३९॥
प्रश्ने श्वासांतर्गमे चेज्जयः स्याद्भंगो निर्यात्यत्र सूक्ष्मं नदेत्तत् ॥

लाभपुत्रादेश्च वास्यद्दूते पृच्छककः ॥ अन्यगे स्यादसिद्धिः ॥४४॥ प्रष्टव्यस्य निश्वा
सादानकाले चेत्प्रष्टा पृच्छेत् तदा जयः ॥ निर्यात्ति बहिर्भवति अत्र निःश्वासावा
यो भंगः स्यात्तत एव सूक्ष्मस्वरयोगांतरे स्यः किं तस्य पुत्रादेः पदार्थस्येष्टलाभ
उक्तः । कथमित्याह ॥ वाहस्थेति ॥ दूते पृछके वाहस्थे वहन्नाडीप्रदेशस्थे दूते पृ
छ्यसिद्धिः स्यात् ॥४५॥ अथ सूर्यनाडीवहने कर्त्तव्यकर्माण्याह ॥ चांद्रे वहे नृ
पविलोकनगेहप्रवेशपट्टाभिषेकसुखकर्मभवेछुभयत् ॥ सौरे तु मज्जनवैध
रत्तिभुक्तिसुद्धसुखं भवेदशुभकर्मफलाय समं ॥४६॥ इति स्वरबलं ॥ चांद्रेव
हेति ॥ चांद्रे चंद्रसंबंधिनि वामनाडीवहने नृपस्य राज्ञो विलोकनं गेहप्रवेशो गृ
हप्रवेशस्तु वामनाडीवहने ॥ पट्टाभिषिको नृपाणां एतन्मुखमेतदादिकं कर्म

1418

१९

शुभं तन्न्दचेत् ॥ सौरे तु सूर्य नाड्यां दक्षायी वहं सांमज्जनं स्यात् ॥ वध्ररतिः भुक्तिः
भोजनं युद्धमुख्यं तदादिकं कर्मैये अशुभं तदिह फलप्रदं भवेत् ॥ सयसेसयमि[illegible]
स्य तु कूलं बुद्धेः ॥ ४५ ॥ इति स्वरबलकथनं ॥ अथ रतिविधिं विवक्षुः तत्रमुख्यं
॥स्त्रीणां द्रावणमाह ॥ वहतिशशिनि वाश्वे दंगनाया नरस्य क्रमणिमतु रूशातु
स्तत्रकालेरतेषु ॥ स्रवति मनेदेवारं निर्झरं साथ पुंसायादि शारिव नवनी
तासक्ति चन्द्राविता स्यात् ॥ ४६ ॥ सुप्तायानिज वहदुस्मररश्मिनाड्या चंद्रं चेद्दह
नगश्चितं पिबेत्तदानीं ॥ आम्रसो वेशयाति नाभियं च कांतं चंद्रेण द्युमणिवहं सुहुः
पिवंति ॥ ४७ ॥ मोहनं मदनयुद्धमूचिरे तत्सकृ पीरण्डवात्रयहलं ॥ प्रोक्तमा
ददद्दुपैति मैथुनं द्रावयेतदवलांस्फविह्वलां ॥ ४८ ॥ इति रतिविधिः ॥ वहेनिशो

१९

38

३ मिहाह लाथेति भ्वे सुसांश खिन चनी नासत्कै वत्रे य न्हो न वनी न पिं ध्या –
र्जे कृतें यथा मदनेस ३

अंगनायानार्याः रात्रिमपि वहति चंद्रनाडी वहनैकाले वाम्ये इरित त्वं चैहेतू ॥ नरस्य पुं द
सोद्युमणिः सूर्यनाडी मत्तुल्लक्षी रूसरू चातुरमिति तं वहेतू ॥ तत्र लस्मिन्कोलै रते धुङ्क्षिय
माणे घुसा नारि मदन वारा निर्झरं कामजलपूरं स्रवति ॥ कथं इस्य सुनाम्प्रकारेण भाविता
चिंतितास्यात् दासलवतीति संबंधः ॥ ४६ ॥ अथ वशीकरणमाह ॥ सुमायानिज वहुडुमेतू ॥
शायनीये भर्त्रे संनिधौ स्रू मायानार्यो वहनगतं चंद्र वह हामनाडि निश्वासे चेत्स्व नह दर्के
नाड्या पिबेत्तदानीमि वक्ते तां नारीं आमरणं तस्या मरणं यावत् वशायत्ति ॥ वशीकरो
त्ति ॥ इयं नारी चकीतं वशायत्ति ॥ किं कुर्वाणा ॥ स्वचंद्रेण वह हाम नाड्या भर्त्तु द्युमणि वहं
सोरी वह दक्षिण नाडीं मुहुर्वारं वारं पिबंती आददाना ॥ ४७ ॥ पुनर्द्रावणमाह ॥ मोहनंम
दन युद्धमिति ॥ मोहनं स्फुरत्तं मदनयुद्धं कामसंग्रामं तु विरेपूः वीचायोः तन्मदनयुद्धं सु
धीः बुद्धिमान् रण इव संग्रामे यथा तथात्र तु रते चे यदि शोकं बलं आददन् गृह्णन् मैथुनं

३९

सुरतं उपैत्ति ॥ तदास्य विह्वलां स्वर बलात् स्फुरत्तस्फुरत्तिरायेन विवशीकृतां अबलां द्रावये
त् पूर्वमिति शेषः ॥ ४८ ॥ इतिश्रीरतिविधिः समाप्तः ॥ अथ द्यूत विषये स्वर बलमाह ॥ स्व
रस्छायानिलार्केंदु योगिनी राहुभत्त बलैः ॥ अन्यैश्च द्यूतमार्गे जयसेवधनं बहु ॥ ४९ ॥ स्वरः अ
सौ दिक्छाया वामदक्षा अनिलो नुकूलादिः ॥ अर्कैंदिग्यत्तकत्तोईं दुश्चताहकं ॥ योगिनी चए
ष्ठ दक्षिणस्था ॥ राहुः षष्ठषष्ठ दिग्यंता ॥ भ्रवीलादिस्वराकोना ॥ एतेषां बलान्यादाय ॥ अ
न्येषां च काल वारार्धप्रहर होरादीनां बलान्यादाय तैर्बलैः सहायैर्द्यूतं आबध्नन् कुर्वन् ब
हुधनं जयति ॥ एव शब्दो अनिश्चयाय ॥ ५९ ॥ इति द्यूत विधिः ॥ अथ भक्षण धारणादि
नाजयसाधनान्यौषधान्याह ॥ आस्ये नाल जटा यकेतकदलं शीर्षे थरवाजैरिकेसरलंक
स्य इक्षुकुंगे भसघ्नैर्भुक्ते रजीएश्चित्तैः ॥ कंथारयुत्तरमूलिकानिरुद्धानैः पुष्यार्के आत्ता
ध्यताजग्धावा सहलंडुलांबुभिरथोपाठाजटापीदृशी ॥ ५० ॥ अस्ये मुखे नालजटा नालच

क्षमूलं धृतं शरघातवारणं इत्यस्य तेन संबंधः ॥ अथ शरवारणे औषधांतरं ॥ के
तकदलं केतकीपत्रं शीर्षे मूर्ध्नि धृतं तद्धृतं ॥ अथान्यत् ॥ खार्जूरिके बृहत्खर्जूर
संबंधिनि मूले अंकस्थे क्रोडनिहिते इषुः शरो न लगेत् ॥ शरीर इति शेषः ॥ सघृ
तैर्घृतसहितैर्भुक्तैरजीर्णैर्भुक्तमात्रैः स्तैः प्रागुक्तैः स्तालमूलकेतकपत्रखार्जूर
मूलैर्युधारंभे शरः शरीरे न लगेत् ॥ कंथारी हिंसेति प्रसिद्धा लता तस्या उत्ते
रदिक्स्थितामूलिकामूलं निरस्त्रानैः स्नानानुपोष्यार्कयोगे आत्ताधृता शरीरे
सहतं तंडुलांबुभिः अग्धारवाद्दत्ता वा शरीरे वारणाय स्यात् ॥ पाठाजटापिपा
ठप्रसिद्धा तन्मूलमपि देहे शरीरे शरवारणाय स्यादित्यर्थः ॥ ५० ॥ अंकोल इति ॥
अंकोलो लक्ष्मणा पुंखा सर्पाक्षी शिखिचूलिका ॥ विष्णुक्रांता काकजंघा नीली देवी
चपाटला ॥ ५१ ॥ भुजास्य मूर्ध्नि भुक्ता तज्जठरे कापि वारयेत् ॥ रणे दारुणशस्त्रौ
घं यावज्जीर्यति नोदरे ॥ ५२ ॥ अंकोलः प्रसिद्धः ॥ पुरुषाकारमूलौषधिविशेषः
पुंखा शरपुंखा सर्पाक्षी सर्पनेत्राकृतिपुष्पा मछेछीति लोके प्रसिद्धा ॥ शि
खिचूलिका मयूरशिखा ॥ विष्णुक्रांता नीलपुष्पा प्रसिद्धा ॥ काकजंघा तदा
कारचिंकसेनीति प्रसिद्धा ॥ नीली औषधिविशेषो वस्त्ररंजिका प्रसिद्धा ॥

क

41

देवीसहदेवी ।। पाटलाप्रसिद्धैव तज्जटाए तासामोषधीमूलानि तन्मध्ये एकापि
जटा भुजे बाहो आस्ये मुखे मूर्ध्नि बाध्नीता वारणे संग्रामे दारुणाच्छस्त्रौघं तद्दिष्या
शस्त्रसमूहं वारयेत् ।। कियत्कालमित्यपेक्षिति ।। यावदिति ।। यावसर्यंतमुदरेन
जीर्यति ।। मुक्तिपक्षे चैतत् ।। धारपक्षे यावद्धारणं शस्त्रवारणं ।। ५२ ।। स्वर्णाभासिं
हीति ।। स्वर्णाभसिंहिकाकिन्यां सिं । ही[illegible]ः सतज्जटः ।। अंतस्थः पारदः सि घृष्टः
क्थमुद्रो जयद आस्यगः ।। ५३ ।। स्वर्णाभा स्वर्णवर्णा सिंहीनाम्नी काकिनीका २९
कपर्दकं तस्मिन् सिंहीभंटातन्मूलरसेन धृष्टः सिंहीजटासहितः पारद
रसों तस्थो मध्यस्थः सिक्थेन मदनेन नमयनेति प्रसिद्धेन मुद्रित आ २९
स्यैगोमुखस्थो जयदः ।। रणादौ विजयदाता ।। ५३ ।। अथ वादजयान्यो ज
षधान्याह ।। चक्रमर्दकगोजिह्वाशिखिचूडजटास्वपि ।। एकैका वादेय
दापुष्पार्का[illegible]स्यमूर्धगा ।। ५४ ।। इति समरसारे विजयौषधप्रकरणं ।
चक्रमर्दकः [illegible]चकोऽइति भाषाप्रसिद्धः ।। गोजिह्वा गोभीति प्रसिद्धा ।।
शिखिचूडागमयूरशिखा ।। एतज्जटास्रमध्ये एकैकाजटापुष्पार्कयोगे आ

नागृहीताआस्यगामूर्धगा वा वादत्नयदा ॥५४॥ इति श्रीऔषधानि समा
प्तानि ॥ भास्त्राणि प्रलिखेदुपर्युपरि च त्रीण्यैश्यदिश्यग्निभाद्याद्यास्त्रीणिपि लि
खांतराछिवभतोप्यैवं प्रांचसार्पवहिः ॥ आग्नेयादिति पित्र्यतो यमदिशिन्यस्य
बहिः सप्तमं मैत्राद्यासवतो न्ययोः खवय१ खबहिर्दंतौ८ मध्यमेंतास्व दं८ ॥५५॥
भवर्णेन च तुःसंख्या लक्ष्यते ॥ ततश्च भास्त्राणि चतुरस्त्राणीत्यर्थः ॥
तानि त्रपर्युपरि च त्रीणि एकस्य चतुरस्त्रस्य लघुतउपरि महदन्यल्लि
खेत् ॥ तदुपरि च ततोधिमन्यदेवं त्रीणि लिखेदित्यर्थः ॥ ततमध्य
मं चतुरस्त्रं कोटचक्रसंज्ञं ॥ तेष्वपि च त्रिष्वपि चतुरस्त्रेषु ऐशादिदि
ऐशान्यां अग्निभा कृत्तिकानक्षत्रमारभ्य बाह्याच्चतुरस्त्रादारभ्य त्रिष ति
पि कोणेषु ऐशान्यामंतर्विरांति ॥ त्रीणि मृगनीरों तानि लिखेन्निष्प
निमंत्रणे कोह ॥ अंतरान्मध्यवर्तिनः चतुरस्त्रान्नीशिवभमाद्री
मदारभ्य त्रीणि भानि ऐंद्र्यां प्राच्यां दिशि चतुरस्त्रत्रय प्राग्रेखामध्य
स्त्रोनेषु बहिर्निःसरंति ॥ सार्पमाश्लेषा बहिर्बाह्यचतुरस्त्रादापिलि
ख ॥ बहिः प्राच्यामेतल्लिख ॥ इसमुनेव प्रकारेणाग्नेयात्कोणादार

भ्यपिततो मघानक्षत्रात्‌ षत्रीणि प्रविशंति हस्ततस्त्रीणि यमदिशि द
क्षिणस्यां दिशि बहिर्निःसरंति नेविशाखा च बहिर्न्यस्येल्लिख। मैत्राद नु
२२ राधायाः। वासवतो धनिष्ठाभात्‌। अन्ययोर्नैऋत्यवायव्ययोः कोणयोः
प्राक्‌लिखेत्तिसंबंधः॥ एवं भचतुष्कत्रयं खय १२ द्वादशभानि बहिश्च
तुरस्रे लिखितानि स्युर्मध्यमे द्वे दिग्विदिक्स्थतयाष्टौ स्युः॥ अंतःमध्य
चतुरस्रे च मध्यवदष्टौ भानि स्युः॥ एवं कोटचक्रे साभिजिति अष्टावि
लिखि शति भानि स्युः॥ ५५॥ कोणभानीति॥ कोणभानि प्रवेशे स्युर्द्वादशान्या
तानि नि निर्गमे॥ षष्ठं षष्ठं सप्तकेषु मध्यस्तंभचतुष्टये॥ ५६॥ कोणाईशान
यास्तत्र लिखितानि यानि कृत्तिकामघानुराधादीनि ष्ठादीनि त्रीणि त्री २२
णि भानि च द्वादश कोणभानि तानि ग्रहणां कोटप्रवेशे भवंति॥ प्रविश
त्तया लिखितत्त्वात्‌। अन्यानि आर्द्रा हस्त पूर्वाषाढोत्तराभाद्रपदादी
नि चच्चत्वारि चत्वारि प्राच्यादिदिक्स्थानि षोडशभानि निर्गमे ग्रहाणां
स्युः॥ निर्गच्छत्तया लिखितत्वात्‌। सप्तकेषु अश्विनी पुष्य स्वाती भि

जिदादिषु चतुर्षु यत्स्य षष्ठं भं आर्द्राहस्तपूर्वाषाढोत्तराभाद्रपदा इति
चत्वारि भानि मध्ये कोटस्य स्तंभचतुष्टयं स्तंभसंज्ञानि स्युः ॥५६॥ उ
पलक्षणमेव कृत्तिकादौ प्रथमं दुर्गभमेव वैरिभं वा ॥ ग्रहचक्र उडु
च मालिखेच्चतुरस्त्रं वरणेष्व मध्यमं स्यात् ॥५७॥ इयं यत्र वं श्लोके
कृत्तिकादीनि तिर्यैल्लिखेत् तमुक्तं ॥ कृत्तिकादौ प्रथमस्थाने दुर्गभं प्रथमं
दुर्गभमेव वैरिभं वा ॥ पूर्वोक्तावकहडचक्राज्ज्ञातव्यं ॥ यथा पत्रपुंज
स्य उत्तराफाल्गुनी ॥ तत्र दुर्गभं ईशानकोणे लेख्यं ॥ एवं वैरिभं तत्त
दुर्गाधिपते वायइ अवकहडाचक्रोसन्नंत द्वा ईशाकोणे लेख्यं ॥ आ
दिभूतं ॥ तदाद्यानि भानि उक्तरीत्यान त्रत तत्र लिखेत् ॥ तेषु तेषु च
ग्रहचक्रं सूर्यचंद्रादिनवग्रहान् उडुस्थनक्षत्रगततया लिखेत् ॥
ससग्रहः स्व स्व भुज्यमान नक्षत्रे स्थाप्य इत्यर्थः ॥ अत्र कोटचक्रे म
ध्यमं चतुरस्त्रं वरणः प्राकारस्थानीयं मैवेत् ॥५८॥ अथ क्रूरसौम्य

ग्रहावस्थित्या दुर्गभंगरक्षणादिकमाह ।क्रूरा अंतर्बहिर्गाः सौम्यखेटा
त्तू दुर्गे भंगो वेष्टके वैपरीत्ये । क्रूरा मध्ये वप्रगाः सौम्यखेटा भेदो भंगश्च
त्र युद्धं विनापि ॥५८॥ क्रूराः क्षीणेंदुसूर्यशनिभौमास्तत्पुतो बुधश्चाद
ते चेदं तैः कोटमध्यभेषु स्युः । सौम्यखेटाः पूर्वो क्रूरास्याति रिक्ताः ते
२३ चेद्वप्रगाः बहिर्वा तुरस्त्र स्थलेषु स्युः ॥ तदा दुर्गे भंगो ज्ञेयः । वैपरी
त्ये चेत्सौम्या मध्ये क्रूरा बहिस्तदा वेष्टके दुर्गावरणकेयापि सैन्य
भंगः ॥ क्रूरा मध्ये दुर्गमध्ये सौम्यग्रहा स्युर्वप्रगाः ॥ प्राकारखेटास्थभे
षु स्युस्तदा दुर्गे भेदः । दुर्गमध्यगतानां परस्परविरोधः विबुधानां वि
नापि दुर्गे भंगः ॥५८॥ व्यत्यासे त्वावेष्टकस्यापि ॥ व्यत्यासे त्वावेष्टकसै
व भंगो दुर्गभंगे प्युद्रवेन्नात्र मिथ्या ॥ प्राकारांतः क्रूरखेटा वहिश्चे
त्सौम्याः क्रूरश्च दुर्गभंगस्तदानीं ॥५९॥ अनंतरोक्तसंग्रहे संस्थान
व्यत्यासे तु ग्रहवशाद्दुर्गभित्ये पि आवेष्टकस्यपायिनः भंगउद्भहेत् ॥ अत्र
मिथ्या किंचिमहृतेयां प्रकारे मध्यचतुरस्रगतनक्षत्रेषु अंतर्दुर्गमध्यंतभेषु
ग

46

२ तुल्यावाघ्रेंतश्चचेत्क्रूरसौम्याः संधिर्वाच्यो यायिदुर्गेशयस्त॥ तारोस्तं भर्क्षप्रवेशोपि

चेत्क्रूरग्रहास्युः वहिर्वहिश्चेद्वाप्र चतुरस्त्रगभेषु चेत्सौम्यग्रहास्तदारूपद्धदु
र्गभंस्यात् ॥५९॥ वप्रेबाह्येक्रूरखेटाश्च मध्ये सौम्याः खड्गिः स्यान्न दुर्गस्य
यो: भंगः ॥ वप्रे सौम्या अंतरा वाग्रतश्च क्रूरा भंगः सैन्यं स्याद्द्वयोस्तु ॥६०॥ बा
ह्येप्राकारे क्रूरखेटाः क्रूरग्रहाश्चेत्स्युः मध्येप्राकारेतु सौम्यास्तदा दुर्गेखं
टिमात्रं स्यान्न दुर्गभंगः ॥ अथ चेद्वप्रे मध्यमे चतुरस्त्रे सौम्यग्रहाः अंत
रा दुर्गमध्ये वाग्रतश्च क्रूरास्तदा द्वयोस्छायियायिसैन्ययोर्भंग एव
स्यात् ॥६०॥ प्रवे क्रूरा वाप्र मध्ये च सौम्यास्त्वल्पयुधं खटिपातोन्वहं च
वप्रेनाघ्रेंतर्यदा क्रूरसौम्या घोरे युधे स्याद्द्वयोर्भंग एव ॥६१॥ तुल्यावा
घ्रेंतश्चचेत्क्रूरसौम्याः संधिर्वाच्यो यायिदुर्गेशयोस्त ॥ तारोस्तं भर्क्षप्र
ग: वेशोपि वा चेत्स्वं द्रोणी जीवत्पक्षौ स्यात्स वैरी ॥६२॥ अन्वहं प्रतिदिनं दुर्गे खाडि
पतेत् ॥ अथ चेद्वप्रे कारे वा पे वा बहिर्देशे अंतर्दुर्गमध्ये वा च यदि क्रूरसौ
म्या मिलिता ग्रहास्युस्तदा घोरे रौद्रे युधे द्वयोरपि सैन्ययोर्भंग एव वप्रका
रेन स्यात् ॥६१॥ तुल्याः समाः क्रूराः सौम्याश्च ग्रहाश्चेद्वाह्ये देशे अंतर्मध्य
देशे च स्युस्तदा तु यायिनो दुर्गेशस्य च संधिर्वाच्यो वक्तव्यः ॥ अथान्यदाह ॥

वैश्चं द्रौणीवत्पक्षगाः स्यात्स वैरी ॥ ६२ ॥

ज्ञो बुध आरो भौमः एतौ चेत्सं भनक्षत्रगतौ स्तः प्रवेशे कोणभेषु मध्ये कस्मिं
श्चिद्वा स्यातां ॥ चंद्रस्य तु राहुकालानलचक्रे या निर्जीवपक्षत्राणि तेषां म
ध्ये कस्मिंश्चित्स्यात् ॥ प्रवेशे कोणनक्षत्रे पि वा स्यात् ॥ तदा दुर्गं रुंध्यादित्य
ग्रिमेण संबंधः ॥६२॥ रुंध्या दुर्गं चाकुलोद्येथ युधं व्यस्यासेनांतस्य सैन्यं विद
२४ ध्यात् ॥ दिक्षि ज्यारोकाव्यवक्रस्य सौम्यो दुर्गभंगं तिदिशंति क्रमेण ॥६३॥
यायि स्वैन्ये न अरिदुर्गम कुलाद्ये अकुलगणे रुंध्याद्दूष्ठये क्षितिसंबंधः ॥ अ
अकुलोद्यश्च भरणीरोहिणीपुनर्वसुः आश्लेषा पूर्वाफाल्गुनी हस्तस्वात्य
नुराधोत्तराषाढधनिष्ठोत्तरभाद्रपदरेवतीसंज्ञानि भानि ॥ तृतीया पंचमी २४
सप्तमी नवम्येकादशी त्रयोदशी पंचदश्योष्टतिथयः ॥ रविसोमगुरुशनि
वाराः ॥ अस्मिन्नकुलोद्ये विमाने दुर्गं रुंध्यात् ॥ तदा तद्भंगः ॥ अथ व्यत्यासे सति
अंतस्थस्य स्थायिनः सैन्यं यायिना सह युधं विदध्यात् ॥ व्यत्यासश्चैवं बुध
भौमौ स्तः भर्क्षे न स्यातां न प्रवेशर्क्षे ॥ अपि तु निर्गमर्क्षे चंद्रो मृतपक्षगो न जी
वत्पक्षगः ॥ न च प्रवेशर्क्षे किं तु निर्गमर्क्षे कुलगणे च स्थायी युध्येत् ॥ दिक्षु

प्रतिपत् ६

48

प्राच्यादिषु दुर्गस्यच तस्यषु ईज्यो गुरुः आरो भौमः काव्यः शुक्रः वक्रः स्छ सौम्यः वक्री बुधः
एते क्रमेण स्थुः तदा तस्मिं दुर्गे भंगं निर्दिशेति ॥६३॥ यत्र क्रूरस्तेनरति ॥ यत्र क्रूराः

त स्तैन युक्तः शिशैवा खंडिस्तत्रैतैं स्वथे च प्रवेशः ॥ क्रूरास्तं नक्षेय दांत स्तदानीं दुर्ग
मुक्तायाति दुर्गाधिनाथः ॥६४॥ यत्र प्राच्यादि दुर्गरेखा स्थले क्रूरग्रहेण युक्तः शशि
चंद्रो वा तत्र दुर्गे खंडितः पतेः एतस्य क्रूरग्रहस्य म[illegible]बाधसैन्यस्य प्रवेशो दुर्गे स्यात ॥
न र्गे

२खंडिंनिश्चितंतत्रकुर्यात्॥वप्रस्थोतंहंतिमध्येप्रवे

यथाःक्रूरग्रहास्तंभमृतेऋक्षेनक्षत्रेतंतमध्येस्तदानींदुर्गाधिनाथोग्रहवशात्तदु
र्गमुत्क्रातततःपलायतइस्सर्थः॥६४॥निर्गत्यक्षेवाप्युगेवक्रितश्चेत्क्रूरः॥
हंतीमवाप्यस्यसेन्यं॥६४॥निर्गतिऋक्षाणिपूर्वादिदिक्षुस्थितानिते
षांमध्येवाप्युगंयद्भूतंतस्मिन्वक्रितःक्रूरग्रहश्चेत्तदानिश्चितंतत्रतस्यांदिशि
खंडिंकुर्यात्॥वप्रस्थेक्रूरोवक्रीतदातदादुर्गमध्यंहंति॥मध्येदुर्गमध्येप्र
वेशर्क्षेचेद्वक्रीक्रूरग्रहस्तदावाप्यस्यसेन्यंहंति॥६५॥दुर्गतद्वीराभजयो
रितिकोटयोस्तत्क्रमंभंगंविचार्यदिशितत्रलगंतुवाप्याः॥आभ्यंतराबलभ
चेमोक्षितचक्रदोषेसेनान्यमन्यमपादिश्यदिशोप्यवंतु॥६६॥दुर्ग
स्यएतद्धीरास्यदुर्गेशास्तस्यचययेभेतयोरेशान्यादौलेखनेनतडसंनेनैये
कोटचक्रेतयोरितिप्रागुक्तप्रकारेणभंगंविचार्ययस्यांदिशिभंगसंभा
वनातस्यांदिशिबाप्यायापिनोदुर्गलिंगंतुतत्रलग्नाश्चदुर्गग्रहणंतु॥अ
भ्यंतरादुर्गाधिपास्तुबलपोयःसेनाधिपस्तस्ययद्भूतंतडक्षितःको

शश्चैवक्री
चे २

६ पूर्वादीचोलिरवालीर्नय २० नय १० गलितांकं ८१ कोष्ठेषु थेवृाग्कर्णे स्तोयप १६ स्वरान्
वन्हुदुलरह दिगालीषुभान्यंतरातु ।। नारीवृर्णानृ २० पुरो ममव क हड मुखा नंतरासमोह्वधारो
रवटौ सूर्यधियारैः सह विलिरवच्चलि । थी मध्यतो नंदकादी ।। ६७ ।।

टिचक्रा । दोषः तस्मिंश्राते अन्यं सेनाधिपं अपदिश्य नाम पूर्वकं कृत्वा दिशोपि दुर्गजाभवं तु रक्षं तु । एतदुक्तं भवति । एतद्दृथोंप्रकारेण यायि स्थायि नावुभावपि जयतः ।। कोटचक्रोदाहरणं लिख्यते यथा ।। इति श्री संग्रामदूस्य पति अग्निचिद्रामचंद्रविरचित समरसार टीकायां कोटचक्रविवरणं ।। अथ सर्वतोभद्रचक्रं ।। पूर्वोदीचीलिरवालीरिति । पूर्वाः प्राङ्मुखी रुदीचीउदङ्मुखीश्चालीर्लिखनयनगणिनादशादशासंख्या कालिखेदिति संबंधः ।। अथ एवं प्रागुदीच्यां नादशारीद्रेरेखानांलेखादुसंन्नेषुकंद ८१ कोष्ठेषु एकाशीति कोष्ठेषु ऐशानादीशानकोष्ठादारभ्य कर्णैः कोष्ठ कोष्ठैः तोय १६ स्वरान् षोडशाकारादिस्वरान् लिखेदिति संबंधः ।। वन्हुदुतः कृत्तिकानक्षत्रा दारभ्य भानि नक्षत्राणि इह चक्रे दिगालीषु प्राच्यादि दिक्पंक्तिषु कोणकोष्ठ वर्ज्यं लिख ।। अंतरातु प्रागादिदिगुपांत्यालीन्चतुष्के नौरी २० विंशतिव

कृ

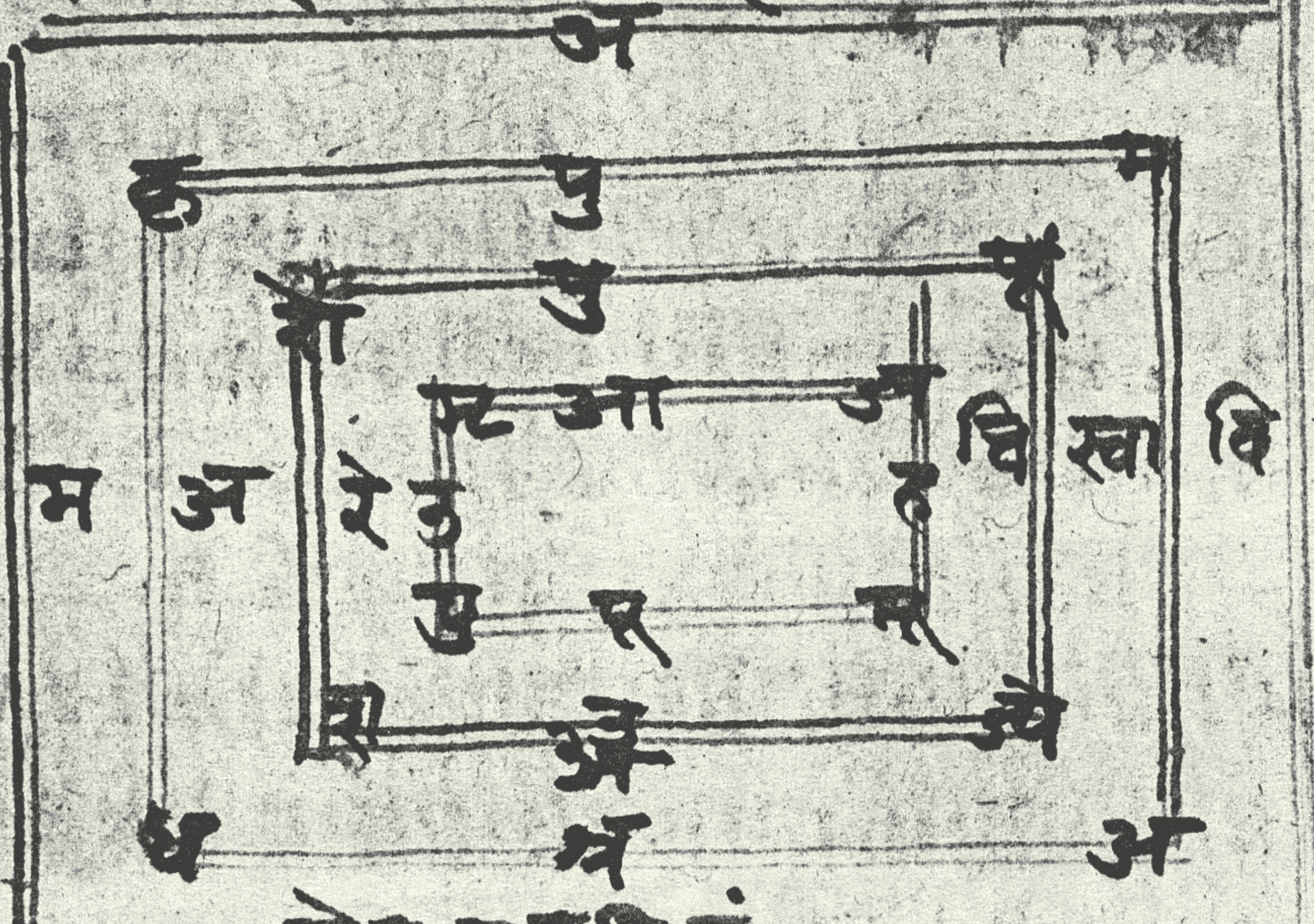

कोटचक्रमिदं

K K S U LIBRARY
RAMTEK
441 106
M-1647
Dist. Nagpur

51

र्णान्पूर्वोक्तानवकहडादीन्गसदचलेत्स्वंतो लिखेत्॥ अस्मात्प्रागुक्तादालीचतु
ष्टयादंतरान्मध्ये प्रागादिदिगालीचतुष्टएव कोणकोष्ठवर्ज्यं द्वादशकोष्ठेषु वृषादीन्
द्वादशराशीन् प्रादक्षिण्येन लिखेत्॥ ततः खेटाग्रहास्तेषां येकारा घास्तेपंचाचः तत्सं
बंधितो येवारा रविभौमौ इंदुबुधौ गुरुः शुक्रः शनिः एतैः सहनंदादिकाः पंच तिथिर्म
ध्यतो वशिष्टाष्टप्रागादिदिक्स्थगतकोष्ठचतुष्के मध्यकोष्ठे च पंचमे लिखेत्॥ एव
२६ मेकाशीत्यपिकोष्ठानि वर्णपूर्णानि स्युः॥ तत्र च नक्षत्रगतान् ग्रहान् लिखेत्॥ वेधज्ञा २६
नार्थं॥६७॥ अथ वेधफलमाह॥ रोहिण्यादिमध्यमचतुष्के वेधतो वेधमादिशेत्क्रमशोंघ
ङछांषणठांधफढांझञथामिति सर्वतोभद्रे॥६८॥ रोहआर्द्रोत्तराद्वीनि यानि मध्यमा
नि आर्द्राहस्तपूर्वाषाढोत्तराभाद्रपदाख्यानि एतेषां यच्चतुष्कं तस्य वेधतः क्रमतः क्र
मेण घङछां त्रयाणां वर्णानां तथा [illegible] ठणषां धफढां झञथां द्वादशवर्णानां वेधमा
दिशेत्॥ कथयत्स्वरस्यास्त्रवित्॥ एतद्वर्णवेधे एतदक्षराणां वेधस्यात्॥ इत्येवमुक्त्वा
प्रकारेण सर्वतोभद्रकं स्वेच्यं॥६९॥ प्रथमाद्यभस्य खेटइति॥ प्रथमाद्यभस्य स्य खेटो वि
च ध्येत्कोणस्थितानश्चतुरः॥ तिथिमपि पूर्णामिश्रमभः कुरजैवेधः शुभः शुभमः॥६९॥
प्रथमं भं अश्विनी तस्याग्रे भरणी एतस्मिन्भे स्थितो यः खेटो ग्रहो भरणीचतुर्थच
रणस्थः द्वितीयं यथांतरंस कोणस्थितांश्चतुरः अ औ ॠ ई इति स्वरान्विध्येत्॥ पूर्णां तिथिं मध्य
उलृ औ

52

[illegible] रणस्थप [illegible] आग्नेयास्थिते तानूचतुरः स्वरान्पूर्णा तिथिं च वि
१ ददमुपजे [illegible] एवपाले [illegible] चतुर्थचरणस्थप [illegible] स्थौ नैऋतिस्थानूचेगुरः स्थिरान्तेपूर्णा तिथिं च विध्येत् एवं श्रवण॥
ध्येत् एवं धिरा [illegible] पादस्थअनुराधा [illegible] गुरुः स्थिरान् पूर्णा तिथिं च विध्येत्॥
सुपादस्थ। [illegible] पादस्थः [illegible] गुरुः स्थिरान् [illegible]

लिखितां स एव विध्येत्॥ स च वेधः क्रूरजः क्रूरग्रहकृतो न शुभः शुभकारी न
स्यात्॥ किं च निहः॥ शुभग्रहकृतस्तु वेधः शुभदः॥ [illegible] क्रूरग्रहास्तु पूर्वो
क्ताः रविक्षीणचंद्रभौमक्रूरयुतबुधशनिराहुकेतवस्तदन्यो सौम्यो॥६९॥
अथार्धेन वक्रशीघ्रवेधमाह॥ वक्रीदक्षं कर्णगीत्याथवा मंशीघ्रो विध्ये
द्वीक्षते ग्रे समस्तं॥ नित्यं वक्रौ राहुकेतू रवेंदु नित्यं शीघ्रौ दृग्विधौ तुल्यरूपो॥७०॥
(वक्रीदक्षं कर्णगःस्याथबा मंशीघ्रो विध्ये द्वीक्षते ग्रे समस्तं॥ वक्री वक्रगति
ग्रहः वक्रगतित्वं च सूर्यस्वस्थानात् पंचमेष षष्ठेस्थाने वा स्थिते स्यात्॥ शु
प म
वा भो, शुभो कर्णगः स्यात् कोणरीत्याद्दक्षं स्व[illegible]भागं विध्येत्॥ अथ शीघ्रः शी
घ्रगतिग्रहो वामं स्वाग्रिम भागं कोणरीत्या विध्येत्॥ शीघ्रगतित्वं च अर्के
स्वस्थानाद्द्वितीयगे॥ समगतिस्तु ग्रहः अग्रे स्वसां मुख्येनक्षते। अतः सं

53

मुखएवदृष्टिरूपोवेधः ॥ अथनियतवक्रशीघ्रग्रहानाह ॥ नित्यंवक्रौराहुकेतू
इनेंदूनित्यशीघ्रौदृग्मध्यौतुल्यरूपौ ॥ राहुकेतूनित्यंसर्वकालेवक्रौप्रतिप
गतीभवतः ॥ अतोनयोर्दक्षिणएववक्रगत्यावेधः ॥ रवींदूनित्यंशीघ्रौशी
घ्रगतीभवतोनयोश्चवामएववेधः ॥ दृग्मध्योदृष्टिवेधश्चतुल्यरूपो
सर्वकालेसमानफलावेव ॥ नान्यथाभवतः ॥७०॥ उद्वेगार्थवि
नाशरोगमृतिदाविध्यंतएकादयोवर्णेहानिरुजोभयं ॥ मोचित्तरुजो
विद्धतिथौभौरपि ॥ राशौविघ्नततिश्चपंचसुमृतिंविध्यंतूत्तरै
ज्यः सितःप्रशंसासर्वसुखंरतिंविदधतेवक्राअतीचाइमे ॥७१॥
उद्वेगः चित्तवैराग्यं अर्थविनाशोद्रव्यविगमः रोगोज्वरादिः मृतिर्म
रणंएतानिफलानिएकादयोग्रहाविध्यंतोददति ॥ अपोग्रहाविध्यंतोरोगं
एकोग्रहोविध्यनुद्वेगंददाति ॥ द्वौविध्यंतौअर्थनाशंददतः १

२७

हा

दद्याति॥ चत्वारस्तु ग्रहं विध्यंतो मरणं दिशंति॥ वर्णे नामा धिस्र रे ग्रहेनावि
द्धे हानिर्वस्तुनाशः स्यात्॥ उडौ जन्मर्क्षे विद्धे तु भ्रमः चित्तविक्षेपः स्या
त्॥ अचिमात्रास्वरे तु विद्धे रुग्नो रोगी भवति॥ तिथौ जन्म संबंधि
नि भीर्भयं भवति॥ राशौ जन्मराशौ विद्धे विघ्नततिः विपत्परंपरा भवे
त्॥ पंचस्तु वर्णनक्षत्रस्वरतिथिराशिषु विद्धेषु मृतिर्मरणं भवेत्॥
विध्यंत् वेधं कुर्वाणो ग्रहो बुधः ईज्ये गुरुः सितः शुक्रः इते वि[illegible]तः शुभमस्तु॥
क्रमात् अग्रतो बुद्धिं सर्वस्तु खं सार्वविषयिकं सुखं रतिं च बुधाद्या विध
ते कुर्वंति॥ इमे गुरुबुधशुक्रा वक्राः संतोऽत्यंतं रणाः सौम्यत्वात्॥७१॥
क्रूरा वक्रे तीव्रं दुष्टा रविश्च वय ग्रहो सादिसादिस्या स्तमेति॥ ज्ञाव्यार्दशा शा
स्थिता श्चक्रमोयं सर्वाशास्तु तायतां बुद्धिं॥७२॥ क्रूराः क्षीणचंद्रार्करा

मङ्गि:

निभौमराहुकेतवः एते वक्रगतो सत्यां अतीवदुष्टाः॥ अतीवशि महाः
रविर्यस्मिन् राशौ तिष्ठेत् यां दिग्लिखितेषु राशिषु स्यात्॥ यथा प्राग्वृष
मिथुनकर्कटाः लिखितास्तेषां मध्ये चेदर्कराशौ तिष्ठेत्तदा सा प्राच्यादि
२८ दिक्॥ स रियादि दिग्भवं दिश्यं नक्षत्रं स्वरवर्णराशितिथिवाराः॥ ते
न सह वर्तन्तरति सदृश्या सा स्तमेति॥ नक्षत्राद्यैर्युक्ता सा दिग् स्तरता
स्यादित्यर्थः॥ विदिक्षु ये स्वराद्यास्ते कथं अस्तंगता ज्ञेयाः॥ विदिग्गतांदि
श्येयं वांतमर्थं व माह॥ प्राच्या इत्यादि ईशास्थिता ऐशानीस्थिता अत्र च:
प्राच्याः प्राचीदिक्स्थिता ज्ञेयाः॥ अये क्रमः॥ सर्वाशासु सर्वदिक्षु
बुधिमद्भिर्ज्ञायतां॥ तथा दक्षिणदिक्स्था ज्ञेयाः॥ नैर्ऋत्यं ती
गताः प्रतीचीगता ज्ञेयाः॥ वायव्यस्था उदीचीगता ज्ञेयाः॥ ७२॥

अस्तारास्वं जाद्यै: क्रूरव्यधवत्फलं वाच्यं ॥ उदितास्तासंस्थै: सौम्यव्यध
रवफलमादिशेच्छुभं ॥ ७३ ॥ अस्तास्तासूर्याक्रांतादिकृतस्यां स्थितैरजाद्यै:
स्वरवर्णर्क्षतिथिवारप्रभृतिभि: क्रूरव्यधवत्तुष्टफलं वाच्यं । उदितास्तासं
स्थै: सूर्याक्रांतदिग्व्यतिरिक्तान स्यां स्थितै: स्वराद्यै: सौम्यग्रहवेधसमी
चीनं फलं तथा सत्फलं वाच्यं ॥ अस्तास्तास्था: स[illegible]फला अपि सम्यक्फला: ॥
उदितास्तास्वास्तु सत्फला अपि विसत्फला: ॥ ७३ ॥ हानिरुक्ता ग्रहोपि पीडि
तद्ग्रहस्याज्जन्मभे स्यान्नये कर्मा लिखिरथो भिदाचयमिते १६ द्रव्यक्ष
य: स्याज्जन्मये १८ ॥ गौरेर ३ देहरुज: चारे २५ स्करव[illegible]हनीरालोथदशो दुनिष्ठु
वेजाख्य भिषकयोरपि भयोस्तत्तद्यनिर्दिशेत् ॥ ७४ ॥ ग्रहसर्वतोभद्र
चक्रे जन्मभे जन्मनक्षत्रेपीडिते क्रूरग्रहविभरस्यर्थ: ॥ हानिर्द्व्याप्तिना
क्रूररोग: कलहस्वमिमाद्यै: एतानि फलो निभवंति ॥ अस्माज्जन्मनक्षत्रान्नये १०८

शमनक्षत्रेपीडितेकर्मास्तिसिद्धिः कर्मयत्कर्तुमिष्टंतस्यजसिद्धिः ॥ अथो
चयमितेजन्मभात् षोडशाख्यंके १६ भेविशेषे~~क्षयमः स्यात्~~ ॥
मितश्भेदःस्वेष्टवर्गेणसह । वैरस्वरनविश्वासस्तत्तोभवेत् ॥ जये
अष्टादश १८ ॥ संख्येभेविधेद्व्याक्षयः स्यात् ॥ गोरेत्रयोविं
शतिभेविधेदेहरुजः शारीरैरोगोद्भवः शरे पंचविंशतिभेविध्येस्क

स्वहतिः ॥ स्कस्वनाशः ॥ अथशातोदितोगुनिअवकडचक्रोसंनंय
देशनक्षत्रंतस्मिनक्षत्रेपीडितेतथाजातस्याभिषेकयोः जातिःक्षत्रि
यत्यादिः तद्अवकडचक्रोसंनंअवकडजमेवयद्रात्याभिषेकका
लीननामभं तेषुविधेषुनत्संबंधिनांदेशजातिराज्यानांभयं
निर्दिष्टोत्र ॥ सर्वतोभद्रचक्रोदाहरणंअग्रिमपृष्टेद्रष्टव्यं ॥७४॥
इतिसर्वतोभद्रचक्रंसमाप्तं ॥ अथचरणाधनमाह ॥ सांध्यौकाअकठ

वारयस्तधतनधतुदन०गा३मू४मा४नु०नि०म्न०गा३हा८सा:।रू२रू२

मैन०न०र२यध१न०म४व४गा:।।साधकऋणमधिकरोषनोहासो।।७५।।

अ	कृ	रो	मृ	आ	पु	पु	आ	आ
भ	उ	अ	व	क	ह	उ	ऊ	म
अ	ल	ऌ	०२	०३	०४	ऌ	म	पू
रे	च	१	ओ	नंदा	ओ	५	ट	उ
उ	द	१२	रिक्त	पूर्णा	भद्रा	६	प	ह
पू	स	११	अः	जया	अं	[illegible]	र	चि
शा	ग	ऐ	१०	९	८	ए	त	स्वा
ध	ऋ	ख	ज	भ	ग	न	सं	वि
श्र	अ	अ	उ	प्रा	म	ज्ये	अ	मू

६	६	६	०	०३	४	४	०	०	०	३	साध्य
अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ए	ऐ	ओ	औ	अं	००
क	ख	ग	घ	ङ	च	छ	ज	झ	ञ	ट	००
ठ	ड	ढ	ण	त	थ	द	ध	न	प	फ	००
ब	भ	म	य	र	ल	व	श	ष	स	ह	००
२	२	५	०	०	२	१	०	५	४	३	सास ३१
०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	

सर्वतोभद्रचक्रमिदं

साध्यस्यसंबंधयाह्यस्यद्दासीद्दासराशिर्नाम संबंधिनोंकाः साध्य
ते।।मत्रैवर्णाकठवादयःतत्संबंधिनश्चांकाः त६त६तु६न०ग३भ४भा४
३. तु०नि६भू०गौ१३ए नेएकादशसंख्यांकाः साध्यस्यनामाक्षरसंबंधिनए
कीकृतास्तदा अष्टभक्तः यद्दिशेषांकः साधकनामाक्षरांकसंख्याह
भागावशिष्टांकाद्दूनस्तदा साध्यस्य साधकऋणप्रदः।।अधिकेन

६	३	२	४	७	६	४	३	१	२	१
अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ए	ऐ	ओ	औ	अं
क	ख	ग	घ	ङ	च	छ	ज	झ	ञ	ट
ठ	ड	ढ	ण	त	थ	द	ध	न	प	फ
ब	भ	म	य	र	ल	व	श	ष	स	ह
६	३	२	४	७	६	४	३	१	२	१

साध्यएव साधकऋणमिति भावः।। ३.
साधकांकान् स्त्रू वर्गास्तदेव।।तदंका
स्त्रू२रू२म५न०न०र२य१न०भ४व४
गा३ अत्रापिसंख्येक्यमष्टभिर्भागश्च
पूर्ववत्।। उदाहरणं यथा रामस्यसी
तायाश्चऋणधनशोधनं।।यथा रामः सा
धकः तन्नामाक्षरांकाः र१आ र२म५अ२ऐ

60

ऐक्यं ९ सीतानामसाध्याक्षरांकाः सैरं० त ३ आ ७ ए तरैक्यं ९ उभयोरप्यभागे शेषः ९ अ
त्र सीतारामचंद्रस्य ऋणप्रदाता एव मन्यत्रापूर्ष्ठं ॥ काष्ठाद्युतोष्कच विसर्गनपुंसकान्ये
घं कास्त ६ ला ३ रि २ म ४ स ७ नी ६ म ४ पु ३ का १ र २ का १ स्पुः ॥ हतातुराह्वय तरैक्यं भक्तरे ॥ ६ ८
षेजीविद्धीसमधिकेम्रियतेसमोने ॥ ७८ ॥ इति श्रीसमरसारे ऋणधनशोधनविचारः ॥
अथातुरसाध्यासाध्यादिप्रश्नेन तज्ज्ञानाय शकुनमाह ॥ काष्ठाद्युतोष्कच ॥ कात्ककारा
त्टकारपर्यंतं एकादशाक्षरो वर्गः तथा ठात् ठकारात् फकारात् फकारपर्यंतंवं तथा
कारात् हकारपर्यंतं एवं त्रयो वर्गा वे एकादशानुरास्ते पु अक्षमात्रिकापसंनिविष्टस्वरे
षु च विसर्गः ॥ अः इति नपुंसकाक्षराणि ५ च ऋ ॡ ॡ इति एतद्व्यतिरिक्तेषु एकादशा
स्वरेषु च अं का भवंति स्वराक्षरसंबंधिनः यथा ति ६ ला ३ रि २ म ४ स ७ नी ६ म ४ पु ३
का १ र २ का १ इति स्युर्भवंति ॥ अथ शकुनमाह ॥ द्रूनः पृष्टा अनुरोगूणः एतयोरा
द्ययोतन्नामनी तयोर्वर्णास्तत्संबंधिन्यो यासंख्यास्फुरौ लारिमसनीसापुक्ला रु

प्रत्येकं तासामेकोपृथक्पृथकं दे८अष्टभिर्भक्ते८यो शेषौ तयोर्मध्ये आतुरशेष
श्चेद्दूतशेषादधिकस्तदा गदी रोगी जीवित्। दूतशेषसाम्ये एतदाधिको वा रोगी
म्रियते उदाहृततिस्त्र॥ अत्रदेवदत्तै रुग्णेयदूतस्तद्रोगोपरामयातं प्रष्टुं दूतः
सन्नेति तत्र विचारः॥ अत्र देवदत्तस्य नामाक्षरांकाष्ट ८ भागशेषे भूम्यं॥ यज्ञदत्तना
मदूतनामाक्षरांकभागशेषः ३ त्रयं एवमत्र देवदत्ते मरणं निर्दिशेत्॥७६॥
अथो रुग्णप्रश्न एव विशेषमाह॥ प्रश्नास्तलोच्चप्रमितिः कु १ युक्ता भूयोर २ नि
घ्नील ३ हृता च शेषं॥ केजीवितं रेरतुरुजो मृतिर्नेः० भवेच्च तिथ्यां मरणाभिधायां॥७७॥
प्रश्नस्य प्रश्नवाक्यस्य दूतोक्तस्य ये चो हलभ्वतेषां प्रमितिः प्रमाणं केनैकेन
युतं भूयः पुनः रेन द्वाभ्यां गुणितं लेन त्रिभिर्भक्तं तच्छेषश्चेदेकं तदा तु जीवनं
विनिर्दिशेत्। द्वयोस्तु विहायो रोगं विनिर्दिशेत्॥ नेत्रत्न्येतु तशेषे तन्मरणं
ब्रूयात्तदपि वर्णस्वरवाराद्याम्नततिथिस्तस्यामेव वदेत्॥७७॥ अथभ
विपर्यस्तचक्रं छायापुरुषदर्शनप्रकारमाह॥ प्रातःपृष्ठगतेरवावनिमिषंच

छायांगलेखां चिरं दृष्ट्वोर्ध्वनयने नयन्सितततरं छायानरं पश्यति ॥ तत्कर्णांस
करास्यपार्श्वहृदयाभावेक्षणे क्र॰ श्व ७ दि १० भू २ रामा ३ क्षि २ समाः शिरोवि
गमतो मासांस्तु षट् जीवति ॥ ७८ ॥ प्रातःकाले मेघानाच्छादिते रवौ पृष्ठगते
अनाहतस्थले स्थित्वार्कं पृष्ठभागे कृत्वा प्रत्यङ्मुखस्तिष्ठन् अनिमिषन् निषमे
भ्रन्ये चक्षुषी कुर्वन् स्वां स्वकीयां छायां चिरं चिरकालं यावद्भूतल स्थले दृष्ट्वैव तां
दृशौ ज्ञनिमेष एव नेत्रे ऊर्ध्वप्रदेशं नयं नसिततरं अतिशायेन श्वेतं छायानरं
छायापुरुषं पश्यति ॥ एवं प्रकारेण शरदाक्सित विमलरात्रिषु छायापुरुषो
दृश्यते तद्दर्शनफलमाह ॥ तदिति ॥ तस्य छायानरस्य कर्णाभावे दर्शने के
समाद्वादश वर्षाणि जीवति ॥ दृष्ट्वा ॥ अंसाभ्यां कराभ्यां आस्येन मुखेन पार्श्वा
भ्यां हृदयेन विना छायापुरुषदर्शने क्रमादायुर्वर्षाणि सप्तदश एकद्वि त्रिसंख्या
नि जीवतीति संबंधः ॥ शिरोविभंगे तु ॥ अशिरस्क छायापुरुष षण्मासान् जी
वति श्लोकार्थः ॥ ७८ ॥ अत्रैव विशेषमाह ॥ हृद्रंध्र दृष्ट्या मुनि ७ संख्यमासान् द्विदेह

63

दृष्टांतु मृतिस्तदैव॥ संपूर्णे दृष्टातु न वर्षमध्ये रोगो मृतिर्वेति वदंतिस
त्तं॥७८॥ छायापुरुषस्य हृदये चेद्रंध्रं दृश्यते तदा सप्तमासान्जीवति।
शरीरद्वयं चेद्दृश्यते छायापुंसस्तदा तदानीमेव मरणं जानीयात्।
संपूर्णे तु छायापुरुषे दृष्टे वर्षमध्ये रोगो मरणं च न भवेदिति सत्यं
३२ ज्ञेयं॥७८॥ ॥अथ छायापुरुषप्रसंगेन शाकुनांतरमाह॥ स्ना
तस्य पुंसः कर्णादेः शोषे प्रागुक्तवत्फलं॥ सर्वांगार्द्रस्य हृच्छो- ३२
षे षण्मासाभ्यंतरे मृतिः॥८०॥ ॥स्नातस्य स्नातमात्रस्य पुं
सः कर्णादेः कर्णौ सहस्तमुखपार्श्वहृदयादीनां प्रथमतः इतरांगे
भ्यः पूर्वं शोषे पूर्वोक्तश्लोकोक्तं फलं योज्यं॥ यथा द्वादशसप्तदश
एकद्वित्रिवर्षाणि तस्य जीवनं सर्वांगार्द्रस्य सर्वार्द्रशरीरस्य हृ
च्छोषे हृदयस्थले प्रथमतः शोषणे षण्मासमध्ये तस्य मरणं
विनिर्दिशेत्॥८०॥ अथान्यदाह ॥हस्तेन्यस्ते शिरसि य

64

द्दिन छिन्नदंडोस्य दृष्टः षण्मासांतमरणजभयं संपुटेहस्तयोस्तु॥ न्यस्ते शीर्षे यद्दि चकद्दलिकोरकाभं तदंतर्दृष्टं नो भीस्तरति सलिले चेत्सशेफो न मृत्युः॥८१॥ शिरसि स्वकीयहस्ते धृते सति अस्य हस्तस्य मलदंडः प्रकोष्ठः छिंन्नो न चेत् दृष्टस्तदा षण्मासांतः षण्मासाभ्यंतरे मरणभये न भयं न भवेदिति ज्ञेयं। अत्रैव प्रकारांतरमाह। संपुट इति। संपुटे हस्तयोस्तु शीर्षे मूर्ध्नि न्यस्ते धृते सति तदंतस्तयोर्हस्तयोः प्रकोष्ठयोरंतरालं यदि कद्दलिकोरकाभं रंभाकलिकातुल्यं चेत् दृष्टं तदा नो भीर्मरणादेरिति शेषः॥ अन्यदाह॥ सलिले जले चेत्स्वशेफः स्वकीयं प्रजननं तरेन्नमज्जेत्तदा मृत्युर्न स्यादिति ज्ञेयं॥८१॥

॥ ॥अथोक्तशकुनानामुपयोगं स्तुतिं चाह॥ इमानिचि

ङ्गानिविचार्ययेयोद्धुंविनिश्चयेस्वायुषएवयायात्॥आङ्गर्हिमुख्यं
शकुनंस्वदेहचिह्नानिवाह्यैःशकुनैःकिमन्यैः॥८२॥ इमानि
प्रागुक्तानिचिह्नानिविचार्यस्वायुषःसत्तायाविनिश्चयेएवयो
द्धुंशत्रुभिर्यायात्॥नन्वस्यायुज्ञानेकथमेभिःशकुनमात्रैःस्वा
युर्निश्चयइत्याह।आङ्गरिति।हियतःकारणात्स्वदेहचिह्ना
निमुख्यंशकुनंआङ्गगर्गादिमुनयः॥अतःएभिरायुर्नि
33 श्चयइत्यर्थः।अन्यैर्बाह्यैःकाकशिवादिसितरूपैःशकुनैःकिंविसं
वादात्किंप्रयोजनमित्यर्थः॥८२॥ इतिश्रीशकुनप्रपंचसमाप्तः
॥ अथग्रंथसमाप्तौप्रपंचगमनायमंगलंअयुयुक्षुः॥प्रशंसा
पूर्वकंआशिषंप्रयुंक्ते॥सकलस्वरशास्त्रसारेतत्परिसंक्षि
प्तमयान्यगादिसर्वं॥गुरुभक्तिजुषोथधर्मवृत्तेःस्फुरतादेत

दभीप्सितार्थसिद्धौ ॥८३॥ सकलं समस्तं यत्स्वरशास्त्रं ईशाना
दिप्रणीतं तस्य सारः अव्यभिचारादभ्युपयोगाच्च गुरुप्रसादात्सा
रं संक्षिप्य सर्वजन्मयात्रांगादि उक्तं एतद्गुरुभक्तिजुषो गुरुभक्तस्य
अथ च धर्मवृत्तेः धर्मे वर्तनं यस्य तस्याभीप्सितार्थसिद्ध्यै स्फुरता
तच्चमत्कुर्यादित्यर्थः ॥८३॥ अथ ग्रंथकृत्स्वगोत्रकथनपूर्व
कं स्वपूर्वजनामकथनपूर्वकं संबंधमाह ॥ वंशे वत्समुनीश्व
रस्य शिवदासाख्याद्गुरुख्यातितः सम्राडग्निचिदापयस्य
जनकः श्रीसूर्यदासोजनि ॥ यन्मात्तुर्यशसाद्दिशोदश विश
लाक्ष्याबलक्षोभ्यधात्संप्राज्यस्वरशास्त्रसार रचितं रामोव
सान्नेमिषे ॥८४॥ वत्समुनीश्वरस्य वंशे गुरुतरप्रसिद्धा
त्शिवदासाख्यात् यस्य जनकः सम्राट् बृहस्पतिसव
गर्भवाजपेययाजित्वात् । अग्निचित् सुपर्णचित्तिकारित्वा

त्श्रीसूर्यदासनामाजनि। जन्मयेति संबंधः। यन्मातुर्विशालाक्ष्या
यशो सापोतिभ्रस्योद्भूतेन दशादिशो बलक्षाः धवलिताः स रामचंद्र
नामा नैमिषारण्ये वसन् आज्यंयत्स्वर शास्त्रं तस्य यः सारो भ्युप
गुक्तमर्थे शास्त्रस्य विचिति संचयं व्यदधादकरोत्। इत्यन्वयः॥ ८४॥ ३४
गुरूदितार्थस्य सुबोधताये परोपकाराय तथास्मदीयं॥ श्रमं
समित्सार सुसंग्रहस्य टीकाकृतो तं हरये षेयामि॥ १॥ ग्रंथकृ
तो रामस्य शिष्यो भरतो भवद्विद्वान्॥ टिकामेनामकरोत्त ग्रंथा ३४
र्थप्रकाशिकी सरलां॥ २॥ ॥ इति श्री सम्राट् स्थपत्यग्निचिद्रा
मचंद्रविरचितसमरसारसंग्रहटीका भरतकृता समाप्ता॥
स्वस्ति श्री नृपशालिवाहन शके १७०४ शुभकृद्वत्सरे।
भाद्रशुक्लप्रतिपज्ञाने पुस्तकं समाप्तं॥ श्री मधशो
धन श्री कृष्णाभिधस्येदं पुस्तकं॥ महादेव प्रसंन्न॥ ॥

K K S U LIBRARY
RAMTEK
441 106
M-1647
Dist. Nagpur

```
[OrderDescription]
,CREATED=01.10.20 16:18
,TRANSFERRED=2020/10/01 at 16:30:54
,PAGES=68
,TYPE=STD
,NAME=S0003817
,Book Name=M-1647-SAMARSAR
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
```

```
FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
,FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
```

```
FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF
,FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF
,FILE67=00000067.TIF
,FILE68=00000068.TIF
,
```